ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA
VOL. III, 7 SECTIO H 1969

Z Katedry Statystyki Wydziału Ekonomicznego UMCS
Kierownik: doc. dr hab. Władysław Kwiecień

Władysław KWIECIEŃ

Strukturotwórczy wpływ migracji ekonomicznej na układ stosunków demograficznych terenów uprzemysławianych [1] (na przykładzie Nowej Huty)

Структурообразовательное воздействие экономической миграции на систему демографических отношений в развивающихся промышленных районах (на примере Новой Гуты)

Fcnction de la migration économique dans la formation des structures par rapport au système de relations démographiques des terrains en train d'industrialisation (à l'exemple de Nowa Huta)

1. CEL I CHARAKTER OPRACOWANIA

Rodowód społeczności Nowej Huty oraz jej kierunek rozwojowy są nierozerwalnie związane z miastotwórczą funkcją kombinatu metalurgicznego. Powstanie bowiem i rozbudowa Huty im. Lenina zadecydowały nie tylko o dotychczasowym rozwoju i obecnym stanie liczby ludności dzielnicy Nowa Huta, ale również o specyfice jej cech strukturalnych, jej odmienności pod względem ekonomicznym, kulturalnym i socjologicznym.

Wybór populacji ludności Nowej Huty, jako przedmiotu badań statystycznych, podyktowany był przede wszystkim potrzebą ukazania faktu, że procesy migracji wewnętrznej typu ekonomicznego są podstawowym źródłem i aktywnym czynnikiem kształtowania stosunków demograficznych oraz że usuwają one w cień rolę czynnika biologicznego w tworzeniu zjawisk ludnościowych na terenach rejonów uprzemysławianych.

[1] Praca niniejsza w formie referatu przedstawiona była na Pierwszej Ogólnopolskiej Konferencji Demograficznej, zorganizowanej przez Komitet Nauk Demograficznych Polskiej Akademii Nauk w Zakopanem w dniach 7—11 października 1966 r.

W opracowaniu niniejszym przedstawiony został stan i tendencja rozwojowa liczby ludności Nowej Huty w latach 1950—1965. Szczególnie wnikliwie potraktowano problematykę związaną z charakterystyką struktury stosunków ludnościowych Nowej Huty, starając się wyeksponować ich specyfikę i odrębność.

Problematyka, zakreślona tematem opracowania, opiera się w głównej mierze na materiałach źródłowych Miejskiego Urzędu Statystycznego w Krakowie oraz na danych statystycznych Wydziału Spraw Wewnętrznych i Referatu Ewidencji i Kontroli Ruchu Ludności Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej w Nowej Hucie. Oprócz wymienionych głównych źródeł wykorzystane zostały również materiały liczbowe Miejskiej Komisji Planowania Gospodarczego w Krakowie oraz odpowiednie opracowania Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Niniejsze opracowanie należy do typu prac monograficznych. Omawiając podjętą problematykę w szerokim zakresie wykorzystano metodę analizy porównawczej oraz ilościowe metody statystyczno-matematyczne.

2. OBSZAR I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY NOWEJ HUTY

Nowa Huta należy do najmłodszych dzielnic Krakowa. Budowę Nowej Huty zapoczątkowano w 1949 r. w związku z lokalizacją kombinatu metalurgicznego — Huty im. Lenina. Według początkowej koncepcji urbanistów, Nowa Huta miała stanowić samodzielny organizm administracyjno-gospodarczy. Powstawała zatem i początkowo była samodzielnym miastem. Później jednak plan ten uległ zmianie. Od r. 1951 Nowa Huta straciła nazwę miasta i została wcielona w granice administracyjne „Wielkiego Krakowa", stanowiąc do dziś jedną z jego sześciu dzielnic.

Nowa Huta leży na wschód od „starego" Krakowa i rozciąga się na północnym brzegu Wisły. Odległość od śródmieścia Krakowa do Placu Centralnego Nowej Huty wynosi około 7 km. Według stanu na dzień 31 XII 1965 r. długość granic administracyjnych dzielnicy Nowa Huta wynosiła 46,9 km, w obrębie nich zaś znajdował się obszar o powierzchni 7 642 ha. Nowa Huta zajmuje więc około 40% ogólnej powierzchni miasta Krakowa i obszarowo stanowi jedną z największych jego dzielnic.

Z ogólnego obszaru, wchodzącego w granice administracyjne dzielnicy Nowa Huta, największy odsetek stanowią tereny zabudowane. Według stanu z dnia 31 XII 1965 r. pod zabudowaniami znajdowało się 4893,33 ha (tj. 64,03% ogólnej powierzchni geodezyjnej Nowej Huty) z czego pod zabudowaniami przemysłowymi było 3842,73 ha, a pod zabudowaniami mieszkalnymi 1050,60 ha. W tym samym czasie na te-

renie dzielnicy Nowa Huta było 2 602,04 ha użytków rolnych (34,05% pow. ogólnej), 47 ha lasów (0,61%) oraz 100 ha nieużytków (1,31%).

Obszar administracyjny dzielnicy Nowa Huta podzielony jest na 46 osiedli mieszkaniowych. Z tej liczby 31 osiedli tworzy zwartą zabudowę mieszkaniową dzielnicy i stanowi miejskie osiedla mieszkaniowe. Pozostałe zaś osiedla — w liczbie 15 — są osiedlami wiejskimi. Leżą one wokół kombinatu metalurgicznego i miejskich osiedli mieszkaniowych. Z ogólnego areału, stanowiącego tereny mieszkalne, na dzień 31 XII 1965 r. pod osiedla wiejskie przypadało 642,1 ha, a pod osiedla miejskie 430,5 ha.

Spośród osiedli miejskich największą powierzchnię geodezyjną zajmują takie osiedla, jak: Na Skarpie (27,6 ha), Kolorowe (27,3 ha), Na Stoku (26,3 ha), Szkolne (22,3 ha), Na Wzgórzach (22,2 ha). Pozostałe osiedla miejskie dysponują powierzchnią nie przekraczającą 20 ha. Najmniejszymi obszarowo osiedlami typu miejskiego są: osiedle Młodości (4,5 ha), osiedle Centrum B (6,2 ha), osiedle Ogrodowe (6,5 ha), Centrum C (6,5 ha), Centrum D (6,6 ha), Urocze (8,7 ha) i Krakowiaków (8,8 ha).

Jeśli zaś chodzi o osiedla wiejskie, tworzące starą zabudowę Nowej Huty, to do największych pod względem powierzchni należą: Mogiła (83 ha), Pleszów (75 ha), Lubocza (74 ha), Czyżyny (55 ha) i Łęg (51 ha). Obszar pozostałych osiedli wiejskich nie przekracza 50 ha. Najmniejszymi osiedlami wiejskimi są: Mistrzejowice (10 ha), Zesławice (10,1 ha), Ruszcza (23 ha) i Kantorowice (25 ha).

Wymienione powyżej osiedla, wchodzące w skład zespołu administracyjnego dzielnicy Nowa Huta, chociaż wciąż jeszcze zaliczane są do osiedli wiejskich, to jednak dość szybko zatracają swój pierwotny charakter typowych wsi podkrakowskich, głównie na skutek bezpośredniego sąsiedztwa z dużym ośrodkiem przemysłowym i miejskim, jakim jest Nowa Huta.

3. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA LICZBY LUDNOŚCI NOWEJ HUTY

W granicach administracyjnych dzielnicy Nowa Huta wg stanu na dzień 31 XII 1965 r. mieszkało 129 217 osób. Jeśli przyjąć dane Miejskiego Urzędu Statystycznego w Krakowie mówiące, że na koniec 1965 r. Kraków osiągnął liczbę 527 145 mieszkańców, to w liczbie tej udział ludności Nowej Huty wynosi 24,51% i stanowi najwyższy odsetek spośród wszystkich dzielnic Krakowa.

W badanym czasie na terenie Nowej Huty mieszkało 70 330 mężczyzn i 58 887 kobiet. W ogólnej liczbie ludności Nowej Huty zdecydowanie przeważa udział mężczyzn, wynoszący 54,43%. Udział zaś kobiet wyraża się liczbą 45,57%.

Jeszcze bardziej wyraźne różnice w strukturze ludności wg płci wystąpią, gdy ludność Nowej Huty rozpatrywać się będzie w układzie: mieszkańcy osiedli miejskich i mieszkańcy osiedli wiejskich. Otóż na ogólną liczbę ludności zamieszkałej w osiedlach miejskich, wynoszącą 109 786 osób, udział mężczyzn wynosił 58 635 osób, co stanowiło 53,41%; natomiast liczba kobiet wynosiła 51 151 osób, co równało się 46,59%. Również i w tej grupie ludności widoczna była zdecydowana przewaga liczby ludności płci męskiej nad liczbą kobiet.

Wręcz zaskakująco zamanifestowała się przewaga mężczyzn wśród ludności Nowej Huty zamieszkałej w osiedlach wiejskich. Na 19 431 osób, zamieszkałych w nowohuckich wsiach, aż 11 695 osób stanowiła ludność płci męskiej, czyli 60,19%, natomiast liczba kobiet wynosiła tylko 7 736 osób, co równało się zaledwie 39,81% ogólnej liczby tej grupy ludności.

Z ogólnej liczby ludności Nowej Huty przypadało na:

a) osiedla miejskie	109 786 osób,	czyli 84,96%
b) osiedla wiejskie	19 431 osób,	czyli 15,04%
razem	129 217	100,0 %

Prawie 85% ogółu ludności Nowej Huty stanowi ludność zamieszkała w osiedlach typu miejskiego, a jedynie około 15%, to ludność zamieszkała na wsiach. Należy przy tym zauważyć, że odsetek ludności wiejskiej ulega stałemu zmniejszaniu. Tak np. na koniec 1960 r. udział ludności wiejskiej w ogólnej liczbie ludności Nowej Huty kształtował się na poziomie 18,2%. W ciągu więc pięciu lat spadł o 2,8%. Wydaje się, że jest to proces nieodwracalny i w krótszym czy w dłuższym okresie czasu cała ludność wiejska zostanie wchłonięta przez osiedla miejskie Nowej Huty.

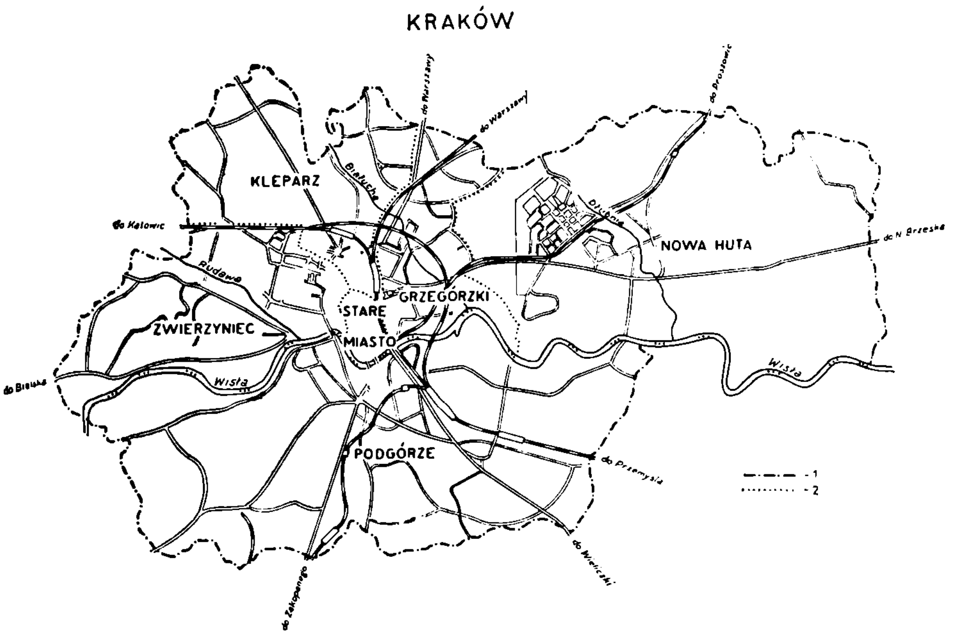
W związku z powyższym należy stwierdzić, że budowa kombinatu metalurgicznego i miasta Nowej Huty w sposób zasadniczy wpłynęły na sytuację ekonomiczną i sposób życia mieszkańców osiedli wiejskich. Powstały tu przede wszystkim nowe, nieznane dotychczas możliwości pracy i awansu społecznego. W rezultacie ludność żyjąca dawniej głównie ze swych karłowatych gospodarstw rolnych, obecnie utrzymuje się w znacznej mierze z pracy w różnych przedsiębiorstwach państwowych, związanych z kombinatem i miastem.

Bezpośredni kontakt mieszkańców osiedli wiejskich ze środowiskiem miejskim wywołuje nieuchronnie procesy urbanizacji nowohuckich wsi oraz zbliżenie kulturowe z miastem. Procesy te przejawiają się głównie w takich cechach, jak: dążenie do zdobycia odpowiedniej pozycji społecznej, osiągnięcia awansu zawodowego, wyzwolenia się spod rygorów

opinii społeczności wiejskiej, w rozluźnieniu tradycyjnych więzów obyczajowości wiejskiej, w dążeniu do racjonalizacji i laicyzacji myślenia, w sięganiu po nowoczesne wzory stylu życia, w wychowywaniu młodego pokolenia wg modeli ukształtowanych w środowisku miejskim itp.

Terytorialne rozmieszczenie ludności Nowej Huty jest bardzo zróżnicowane. Wykazuje ono szczególnie dużą rozpiętość pomiędzy osiedlami miejskimi i wiejskimi. Mówią o tym wskaźniki gęstości zaludnienia. Tak więc na 1 km² obszaru administracyjnego całej dzielnicy pod koniec 1965 r. przypadało przeciętnie 1 205 osób, podczas gdy w osiedlach miejskich wskaźnik ten wynosił 2 550 osób/km², a w osiedlach wiejskich równał się zaledwie 300 osób/km².

Takie rozmieszczenie ludności wynika głównie z charakteru zabudowy poszczególnych osiedli mieszkaniowych oraz ich połączenia względem ośrodka centralnego. Wiąże się to oczywiście z nowoczesną kompozycją urbanistyczną Nowej Huty. Nowoczesność koncepcji urbanistycz-

Ryc. 1. Kraków — podział na dzielnice; 1 — granice miasta, 2 — granice dzielnic
Cracovie — division en quartiers; 1 — limites de la ville, 2 — limites des quartiers

nej Nowej Huty wyraża się między innymi właśnie w śmiałej i z rozmachem zarysowanej perspektywie przestrzennej.

W tabeli 1 podane są liczby dotyczące rozmieszczenia ludności Nowej Huty wg poszczególnych osiedli mieszkaniowych wraz z podziałem

Tab. 1. Podział ludności Nowej Huty wg płci i osiedli mieszkaniowych na dzień 31 XII 1965

Division de la population de Nowa Huta d'après le sexe et les quartiers d'habitation au 31 déc. 1965

A. Osiedla miejskie

Lp.	Nazwa osiedla	Liczba ludności			Udział procentowy	
		Razem	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiet
1	2	3	4	5	6	7
1	Centrum A	4230	2100	2130	49,65	50,35
2	Centrum B	4102	1983	2119	48,34	51,66
3	Centrum C	3377	1671	1706	49,48	50,52
4	Centrum D	2299	1129	1170	49,84	50,16
5	Górali	2897	1444	1453	49,84	50,16
6	Handlowe	1904	922	982	48,42	51,58
7	Hutnicze	3207	1549	1658	48,30	51,70
8	Jagiellońskie	4979	2889	2090	58,02	41,98
9	Kazimierzowskie	2503	1613	890	64,44	35,56
10	Kolorowe	5503	2688	2815	48,85	51,15
11	Krakowiaków	3025	1509	1517	49,85	50,15
12	XX-lecia PRL	4644	2212	2432	47,63	52,37
13	Młodości	1807	1688	119	93,41	6,59
14	Na Lotnisku	2062	1018	1044	49,37	50,63
15	Na Skarpie	5433	3100	2333	57,06	42,94
16	Na Stoku	6315	3026	3289	47,92	52,08
17	Na Wzgórzu	5874	3793	2081	64,57	35,43
18	Ogrodowe	2668	1305	1363	48,91	51,09
19	Słoneczne	3101	1503	1598	48,47	51,53
20	Spółdzielcze	2538	1277	1261	50,32	49,68
21	Sportowe	2281	1107	1174	48,53	51,47
22	Stalowe	4723	2936	1787	62,16	37,84
23	Szklane Domy	1602	792	810	49,44	50,56
24	Szkolne	6745	3975	2770	58,93	41,07
25	Teatralne	6278	3629	2649	57,81	42,19
26	Urocze	3623	1749	1874	48,27	51,73
27	Wandy	2503	1273	1228	50,94	49,06
28	Willowe	2168	1024	1144	47,23	52,77
29	Wysokie	239	120	119	50,21	49,79
30	Zgody	3269	1675	1594	51,24	48,76
31	Zielone	3887	1935	1952	49,78	50,22
	Razem osiedla miejskie	109786	58635	51151	53,41	46,59

B. Osiedla wiejskie

Lp.	Nazwa osiedla	Liczba ludności			Udział procentowy	
		Razem	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
1	2	3	4	5	6	7
32	Bieńczyce	892	424	468	47,53	52,47
33	Branice	1209	625	584	51,70	48,30
34	Czyżyny	2789	1377	1412	49,37	50,63
35	Pleszów	924	465	459	50,32	49,68
36	Ruszcza	390	198	192	50,77	49,23
37	Wadów	1185	701	484	59,16	40,84
38	Lesiska	111	50	61	45,05	54,95
39	Lubocza	1065	512	553	48,08	51,92
40	Łęg	1796	943	853	52,51	47,49
41	Mistrzejowice	271	136	135	50,18	50,82
42	Mogiła	1983	1009	974	50,88	49,12
43	Grębałów	4799	4173	626	86,96	14,04
44	Kantorowice	509	301	208	59,14	40,86
45	Krzesławice	883	459	424	51,98	48,02
46	Zesławice	625	322	303	51,52	48,48
Razem osiedla wiejskie		19431	11695	7736	60,19	39,81
Razem Nowa Huta		129217	70330	58887	54,43	45,57

Źródło: Obliczenia autora w oparciu o dane statystyczne Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej w Nowej Hucie.

na płeć. Natomiast na ryc. 1 przedstawiony jest podział administracyjny miasta Krakowa z zaznaczeniem dzielnicy Nowa Huta.

4. STRUKTURA LUDNOŚCI NOWEJ HUTY POD WZGLĘDEM PŁCI

Wiadomo, że podstawowe wskaźniki reprodukcji ludności zależą nie tyle od liczby ludności, ile przede wszystkim od wzajemnego stosunku poszczególnych grup wieku ludności oraz udziału liczby ludności określonej płci w ogólnej liczbie ludności. Bez znajomości tych proporcji i ich wzajemnych związków nie można bowiem rozpatrywać podstawowych procesów, związanych z reprodukcją ludności (rodność, ślubność, umieralność) i określać szeregu ważnych zjawisk społeczno-gospodarczych (potencjał siły roboczej, kontyngenty wojskowe, prognozy demograficzne).

W dalszym więc toku niniejszego opracowania podjęta zostanie próba analizy rozwoju ludności Nowej Huty pod względem płci i wieku w ciągu ostatniego piętnastolecia, tj. w latach 1950—1965.

W tabeli 2 zamieszczone są liczby absolutne, dotyczące rozwoju ludności Nowej Huty wg płci z podziałem na ludność zameldowaną na pobyt stały i okresowy w ciągu lat 1950—1965.

Tab. 2. Kształtowanie się liczby ludności wg płci w Nowej Hucie w latach 1950—1965

Formation du nombre de population selon le sexe à Nowa Huta de 1950 à 1965

Rok	Ogólna liczba ludności			Liczba ludności zameldowanej na pobyt					
				stały			okresowy		
	M	K	R	M	K	R	M	K	R
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1950	10926	7920	18846	6931	6154	13085	3995	1766	5761
1951	19013	11887	30900	7126	6908	14034	11887	4979	16866
1952	38576	18357	56931	13102	9767	22869	25472	8590	34962
1953	37821	17756	55577	16815	14307	31122	21006	3449	24455
1954	49831	25001	74832	27251	21457	46708	22580	3544	26124
1955	44741	37471	82212	34212	28124	62336	10529	9347	19876
1956	47847	42339	90186	37070	31465	68535	10977	10674	21651
1957	49969	46118	96018	39724	35013	74737	11105	10245	21350
1958	48432	38525	86957	41899	37592	79491	6533	933	7466
1959	53614	45098	98712	44671	43216	87887	8943	1882	10825
1960	54691	47034	101725	46249	45455	91704	10491	2121	12612
1961	58708	48514	107222	46705	46279	92984	12003	2235	14238
1962	61284	50232	111516	47796	47791	95587	13488	2441	15929
1963	62428	53105	115533	50084	50425	100509	12344	2680	15024
1964	66348	56126	122474	52522	53239	105761	13826	2887	16713
1965	70330	58887	129217	54686	55431	110117	15644	3456	19100

Znaczenie symboli: M — mężczyźni; K — kobiety; R — razem.
M — hommes, K — femmes, R — total.

Uwaga: Wszystkie liczby zamieszczone w powyższej tablicy prezentują stan ludności na koniec roku kalendarzowego.

Źródło: Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej w Nowej Hucie.

Z liczb tej tabeli daje się w pierwszym rzędzie wyczytać fakt, że w ciągu całego rozpatrywanego czasokresu wśród ogółu ludności Nowej Huty przeważała ludność płci męskiej. Przy czym, o ile w pierwszych latach istnienia Nowej Huty, w szczególności od 1950 do 1955 r., bardzo wyraźnie akcentowała się przewaga liczby mężczyzn nad liczbą kobiet (przewaga ta wahała się w granicach 58—68%), to w latach następnych przewaga ta miała charakter wyraźnie stabilny (wahała się około 54%).

Dalsza analiza danych tabeli 2 w bardzo wyraźny sposób wskazuje na odmienny stosunek liczbowy obu płci w grupie ludności osiadłej na stałe i w grupie ludności przebywającej czasowo na terenie Nowej Huty. W grupie ludności zameldowanej na pobyt stały w ciągu prawie całego badanego okresu daje się zauważyć tendencja do naturalnego

wyrównywania się liczby kobiet i mężczyzn. Warto zwrócić uwagę na tę okoliczność, że w ciągu pierwszego dziesiątka lat istnienia Nowej Huty w omawianej grupie ludności widoczna była niewielka przewaga mężczyzn. W r. 1962 następuje zrównoważenie liczby kobiet z liczbą mężczyzn. Od tego czasu aż do końca rozpatrywanego okresu obserwujemy przewagę liczby kobiet nad liczbą mężczyzn w tej grupie ludności.

Najpoważniejsze dysproporcje między liczbą mężczyzn i kobiet zaznaczyły się w grupie ludności zameldowanej na pobyt okresowy. Wśród tej grupy ludności przewaga liczby mężczyzn zdecydowanie góruje nad liczbą kobiet w ciągu całego piętnastolecia. Udział mężczyzn w ogólnej liczbie tej kategorii ludności przekracza w niektórych latach aż 86%. W ciągu całego okresu przewaga liczby mężczyzn nie spada poniżej 53%. Najmniejsze wskaźniki udziału mężczyzn przypadają tu na lata 1955—1957.

Tab. 3. Struktura ludności Nowej Huty pod względem płci w latach 1950—1965
Structure de la population de Nowa Huta selon le sexe de 1950 à 1965

Rok	Struktura ludności wg płci w %					
	stałej		okresowej		ogółem	
	M	K	M	K	M	K
1	2	3	4	5	6	7
1950	59,96	49,04	69,35	30,65	57,97	42,03
1951	51,00	49,00	70,48	29,52	61,53	38,47
1952	57,29	42,71	74,78	25,22	67,76	32,24
1953	54,02	45,98	85,90	14,10	68,05	31,95
1954	55,94	44,06	86,43	13,57	66,59	33,51
1955	54,88	45,12	52,97	47,03	54,42	45,58
1956	54,09	45,91	53,00	47,00	53,05	46,95
1957	53,15	46,85	53,01	46,99	52,00	48,00
1958	52,71	47,29	87,50	12,50	55,70	44,30
1959	50,83	49,17	82,61	17,39	54,31	45,69
1960	50,43	49,57	83,18	16,82	54,39	45,61
1961	50,23	49,77	84,30	15,70	54,75	42,25
1962	50,00	50,00	84,68	15,32	54,96	45,04
1963	49,83	50,17	82,16	17,84	54,03	45,97
1964	49,66	50,34	82,73	17,27	54,17	45,83
1965	49,65	50,35	81,91	18,09	54,13	45,87

Znaczenie symboli: M — mężczyźni, K — kobiety.
M — hommes, K — femmes.

Uwaga: Liczby powyższego zestawienia obrazują strukturę ludności Nowej Huty wg płci na koniec grudnia każdego roku.

Źródło: Obliczenia własne oparte na materiałach liczbowych Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej w Nowej Hucie.

W oparciu o dane zamieszczone w tabeli 2, wyliczone zostały liczby wskaźnikowe, obrazujące strukturę ludności Nowej Huty wg płci w poszczególnych latach rozpatrywanego czasokresu. Liczby te podane są w tabeli 3. Są one liczbami względnymi i z natury swej pozwalają przeprowadzać dokładniejszą analizę.

Wiadomo powszechnie, że struktura ludności pod względem płci jest wynikiem przede wszystkim naturalnych procesów demograficznych. Niemały jednak wpływ mają w tym zakresie również i mechaniczne procesy ludnościowe. Niekiedy nawet ruchy migracyjne wywołują silniejsze skutki niż czynniki biologiczne. Jeżeli migracje (zwłaszcza wewnętrzne) mają charakter dużego formatu, to z reguły usuwają w cień działalność naturalnych procesów demograficznych. Tak więc w określonych warunkach, wewnętrzne ruchy migracyjne pod względem swego ciężaru gatunkowego nie tylko dorównują naturalnemu ruchowi ludności, ale nawet nad nim górują.

Nie ulega wątpliwości, że formowanie struktury ludności Nowej Huty pod względem płci odbywało się pod przemożnym wpływem czynnika migracji wewnętrznej. Uwidoczniło się to przede wszystkim w dużej przewadze liczbowej mężczyzn nad kobietami. W tym zakresie decydującą była strukturotwórcza funkcja kombinatu metalurgicznego. Wiadomo bowiem, że budowa i rozwój dużych ośrodków przemysłowych przyczynia się z reguły do pobudzania ruchów migracyjnych typu zarobkowego, z wyraźną przewagą mężczyzn.

Ruchy migracyjne o charakterze ekonomicznym (zarobkowe) działają na układ stosunków ludnościowych w sposób wysoce selektywny. Skutkiem czego wywołują one w strukturze ludności rejonów uprzemysławianych nie tyle zmiany ilościowe, co jakościowe. Procesy migracyjne o charakterze zarobkowym z reguły nie obejmują wszystkich części składowych ludności, lecz tylko niektóre z nich. Przy czym uczestnictwo tych grup ludności w procesach migracyjnych odbywa się z różnym stopniem natężenia. Najczęściej w procesach migracji zarobkowej uczestniczą grupy ludności środkowych klas wieku o pełnej sprawności do pracy z wyraźnie zaakcentowaną przewagą liczebną mężczyzn.

Powyższą prawidłowość w pełni potwierdzają liczby tabeli 3. Analizując liczby tej tabeli, dotyczące globalnej liczby ludności Nowej Huty (por. kolumny 6 i 7) należy stwierdzić, że w ciągu rozpatrywanego czasokresu występowała wyraźna przewaga liczby mężczyzn nad liczbą kobiet. W żadnym z badanych lat udział kobiet nie przewyższył udziału mężczyzn w ogólnej liczbie ludności Nowej Huty.

Liczby zamieszczone w tabeli 3 dają podstawę do bardzo interesującej analizy struktury ludności wg płci, zamieszkałej w Nowej Hucie na pobyt czasowy. Jak wskazują dane liczbowe, ta grupa ludności była

szczególnie labilna w zakresie wzajemnych relacji pomiędzy liczbą kobiet a liczbą mężczyzn. Śledząc tendencję kształtowania się tych relacji w ciągu badanego piętnastolecia należy zauważyć, że od pierwszych lat istnienia Nowej Huty do 1954 r. układały się one na korzyść płci męskiej z wyraźną tendencją wzrostową. Natomiast w ciągu następnych lat udział mężczyzn wykazywał dążność do kurczenia się, osiągając najniższe wartości w latach 1955—1957. Wreszcie od tego roku aż do końca badanego czasokresu udział mężczyzn w ogólnej liczbie ludności, przebywającej okresowo w Nowej Hucie, zwyżkował i kształtował się na poziomie około 82%.

Wydaje się, że omawiana powyżej kategoria ludności była szczególnie wrażliwa na zmiany, które w ciągu rozpatrywanego czasokresu miały miejsce na rynku pracy w Nowej Hucie. Nie ulega wątpliwości, że właśnie grupa ludności sezonowo migrującej do Nowej Huty była swoistym barometrem, bardzo żywo reagującym na zmiany miejscowego rynku pracy oraz precyzyjnie rejestrującym je w poszczególnych okresach rozbudowy Nowej Huty.

Jeżeli porównamy rozwój liczby ludności, objętej sezonową imigracją zarobkową do Nowej Huty, oraz kształtowanie się jej struktury pod względem płci z poszczególnymi etapami rozbudowy kombinatu metalurgicznego, to musimy w tym zakresie stwierdzić daleko idący paralelizm. Nie ulega bowiem wątpliwości, że zmiany ilościowe i strukturalne rozpatrywanej kategorii ludności były uwarunkowane historycznie. Ich rozwój był ściśle związany z realizacją programu inwestycyjnego w Nowej Hucie.

Należy w związku z tym stwierdzić, że rozwój kombinatu metalurgicznego odbywał się w sposób wysoce nierównomierny. Wynikało to głównie ze zmian koncepcji docelowej wielkości Huty im. Lenina, która w ciągu badanego czasokresu była trzykrotnie korygowana. Według założeń z 1949 r. huta miała osiągnąć zdolność produkcyjną 1,5 mln ton stali rocznie. Uchwałą Rady Ministrów nr 178 z r. 1959 określono szczegółowy program rozbudowy kombinatu do wielkości 3,3 mln ton stali rocznie. A dwa lata później zgodnie z uchwałą Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów nr 305/61 produkcja Huty im. Lenina określona została na 9 mln ton stali rocznie.

Nie ulega wątpliwości, że ustawiczne zmiany koncepcji docelowej wielkości Huty im. Lenina spowodować musiały nierównomierność w rozwoju samego kombinatu. Z jednej strony stało się to źródłem poważnych perturbacji na odcinku zatrudnienia, z drugiej zaś, stworzyło duże trudności w zakresie realizacji tzw. inwestycji towarzyszących — szczególnie na odcinku budownictwa mieszkaniowego i usług komunalno-socjalnych.

Przedstawiony stan rzeczy w sposób szczególnie wyraźny znalazł odbicie na odcinku ruchów migracyjnych, zwłaszcza migracji za pracą sezonową. Wyrazem tego były poważne wahania w liczbie i strukturze ludności przybywającej do Nowej Huty na pobyt czasowy. Wahania te, zarówno co do czasu, jak i co do natężenia, wykazały daleko idącą współzależność z fluktuacjami w rozwoju nowohuckiego kombinatu metalurgicznego.

Tak więc na lata 1949—1954 przypadł pierwszy okres budowy kombinatu metalurgicznego i jego zaplecza mieszkaniowego w postaci pierwszych osiedli miejskich Nowej Huty. Na te lata przypadł również okres wytężonych prac budowlanych i szerokiej fali masowych ruchów migracji zarobkowej, zwłaszcza z terenów wiejskich. W tym okresie drogą zorganizowanego werbunku lub z własnej inicjatywy, masowo przybywali do prac budowlanych robotnicy sezonowi. Byli to przeważnie mężczyźni. Nic więc dziwnego, że na ten właśnie okres przypada największe tempo przyrostu mężczyzn wśród ludności pracującej okresowo w Nowej Hucie.

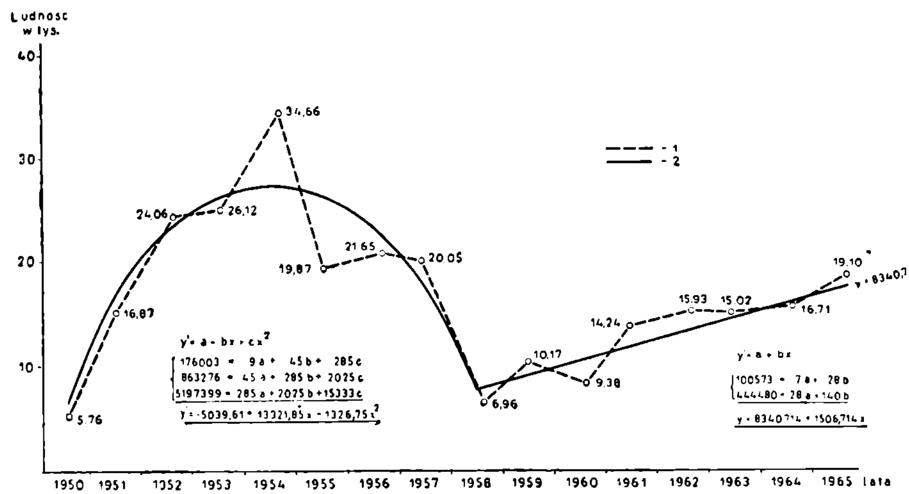
W r. 1954 zakończony został w zasadzie pierwszy okres budowy kombinatu i miasta. Od tego czasu, dla wielu przedsiębiorstw (zwłaszcza budowlanych), zaczął się kurczyć portfel robót na terenie Nowej Huty. Na skutek tego w okresie lat 1954—1957, nie do rzadkości należały fakty przenoszenia się niektórych przedsiębiorstw poza teren dotychczasowej działalności. Ten stan rzeczy musiał się niewątpliwie odbić na liczbie zatrudnionych. W pierwszym zaś rzędzie na liczbie robotników niskokwalifikowanych, zatrudnionych przy pracach budowlanych sezonowo. I dlatego od połowy 1954 r. odbywało się systematyczne pomniejszanie udziału mężczyzn, nie tylko w ogólnej liczbie zatrudnionych, ale przede wszystkim w grupie zatrudnionych okresowo.

Od r. 1958 datują się pierwsze oznaki nowego okresu dalszej rozbudowy Nowej Huty. W 1959 r. Rada Ministrów podejmuje uchwałę o drugim etapie rozbudowy kombinatu metalurgicznego Huty im. Lenina (uchwała nr 178). Rynek pracy natychmiast zareagował zwiększonym popytem na siłę roboczą. Ponownie nasiliły się w Nowej Hucie procesy imigracyjne o charakterze zarobkowym. Ich reperkusją był wzrost udział mężczyzn, głównie wśród ludności zamieszkałej okresowo, co w dobitny sposób potwierdzają odpowiednie liczby tabeli nr 3.

Za uchwałą Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów nr 305 z 1961 r. nastąpiło dalsze zwiększenie środków inwestycyjnych na rozbudowę Huty im. Lenina. W ślad za tym wzrosło nie tylko zatrudnienie ogółem, ale przede wszystkim zatrudnienie sezonowe siły roboczej. Stąd też w latach 1961—1963 następuje systematyczne podnoszenie się wskaźnika udziału mężczyzn w ogólnej liczbie ludności zamieszkałej okresowo.

Od r. 1963 do końca badanego okresu udział ten kształtował się mniej więcej na jednakowym poziomie, wynoszącym przeciętnie 82% (por. tab. 3, kol. 4).

Gdy chodzi o udział kobiet w grupie ludności zameldowanej w Nowej Hucie na pobyt czasowy, to należy stwierdzić, że w pierwszym okresie budowy kombinatu, tj. w latach 1950—1958, był on dość wysoki (w niektórych latach dochodził do 47%) i wykazywał znaczną dyspersję, a w ciągu lat 1959—1965 spadł przeciętnie do liczby 17% i wykazywał bardzo nieznaczne odchylenia (por. tab. 3, kol. 5). Oznacza to, że na terenie dzielnicy Nowa Huta jedynie w początkowym okresie jej istnienia była wystarczająca ilość miejsc pracy sezonowej dla kobiet. W okresie zaś późniejszym występował brak dostatecznej ilości stanowisk pracy dla kobiet i skutkiem tego zaznaczyły się tutaj nawet nadwyżki siły roboczej kobiet.[2]

Ryc. 2. Tendencja rozwojowa ludności Nowej Huty zameldowanej na pobyt czasowy w latach 1950—1965; 1 — linia szeregu empirycznego, 2 — linia szeregu teoretycznego

Tendance de développement de la population de Nowa Huta enrégistrée à séjour temporaire de 1950 à 1965; 1 — ligne du rang empirique, 2 — ligne du rang théorique

W celu zobrazowania zbieżności pomiędzy migracją zarobkową typu sezonowego a omówionymi powyżej okresami rozbudowy kombinatu metalurgicznego im. Lenina, załączam (obok ryc. 2), która przedstawia

[2] Por. Opracowanie komisji, powołanej przez Sekretariat KC PZPR pt.: *Zabezpieczenie mieszkań i siły roboczej dla Huty im. Lenina*, kwiecień 1962, s. 10.

wykres szeregu empirycznego i szeregu tendencji rozwojowej kształtowania się liczby ludności Nowej Huty, zameldowanej na pobyt czasowy w latach 1950—1965.

Kilka krótkich uwag pragnę jeszcze poświęcić strukturze wg płci ludności, zameldowanej na pobyt stały w Nowej Hucie. Wspomniałem uprzednio, że przez dłuższy okres czasu podstawową grupę ludności Nowej Huty stanowili mieszkańcy hoteli robotniczych, zameldowani na pobyt okresowy. W latach 1951—1953 ta kategoria ludności miała nawet liczebną przewagę nad grupą ludności zamieszkałej na stałe. Na okres ten przypada bowiem większość robót budowlanych, zarówno w kombinacie metalurgicznym, jak i na terenie osiedli mieszkaniowych. W związku z tym wystąpiło ogromne zapotrzebowanie na siłę roboczą do prac w Nowej Hucie.

W tym też czasie dały o sobie znać poważne trudności, jakie zarysowały się na odcinku realizacji inwestycji towarzyszących — szczególnie w zakresie zaplecza mieszkaniowego i socjalno-komunalnego. Budownictwo mieszkaniowe nie nadążało bowiem za tempem wzrostu zatrudnienia. Co więcej, efekty izbowe świadczone Nowej Hucie przez budownictwo mieszkaniowe podlegały bardzo poważnym wahaniom, o czym świadczą choćby następujące liczby: 1951 r. — 7 200 izb, 1952 r. — 3 800 izb, lata 1953—1955 po 7 500 izb, lata 1958—1960 po 2 500 izb.[3] Z tych też względów duża liczba ludności zakwaterowanej na pobyt czasowy w hotelach pracowniczych była w owym czasie jedną z najbardziej charakterystycznych cech środowiska ludzkiego Nowej Huty.

Uzyskane wyniki badań dają podstawę do twierdzenia, że 1954 r. był rokiem przełomowym w zakresie kształtowania się procesów demograficznych Nowej Huty. Od tego bowiem roku coraz wyraźniej zaczęła się zaznaczać liczebna przewaga ludności zamieszkałej na pobyt stały. Ludność zameldowana na pobyt stały stanowiła odtąd główny trzon ludności Nowej Huty. Taki stan rzeczy był niezaprzeczalnym symptomem stabilizacji stosunków ludnościowych w Nowej Hucie.

Dotychczasowa ludność, stanowiąca konglomerat mechanicznie połączonych części, bez cech społeczeństwa związanego ze sobą, różniąca się środowiskiem, poziomem kulturalnym, cywilizacyjnym, technicznym, obyczajami i nawykami, wykazująca przy tym ogromną płynność, przez sam fakt osiedlania się na stałe zaczynała wykazywać cechy integrcji i stabilizacji.

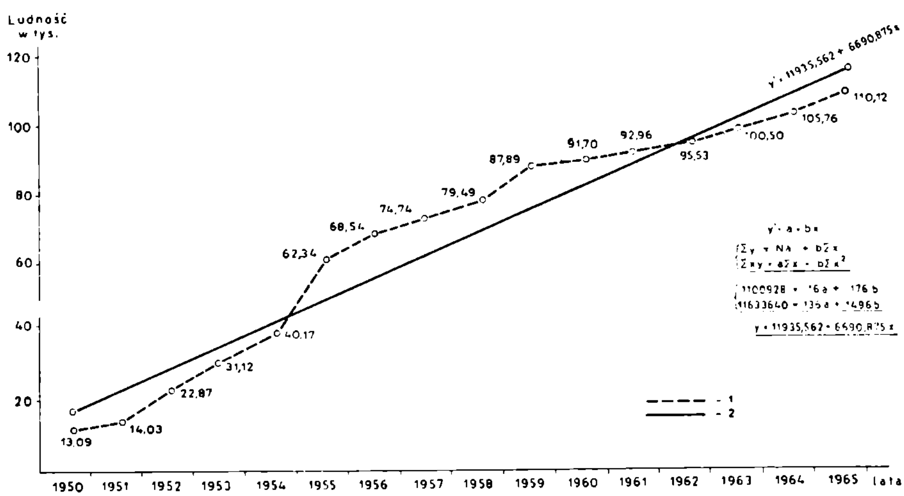
Wydaje się, że w procesie integracji ludności Nowej Huty decydującą rolę odegrały czynniki natury ekonomicznej. Między innymi wspólna praca przy budowie kombinatu metalurgicznego im. Lenina i miasta

[3] *Ibid.*, s. 1.

Nowa Huta. Rola bowiem zakładu pracy, jako czynnika stabilizującego i cementującego, została od dawna socjologicznie stwierdzona. Sądzimy, że potwierdziła się ona w stopniu szczególnie silnym, co do rozmiarów i tempa właśnie na ludności Nowej Huty.

Wzajemne poznanie się, współżycie i praca w dużym skupisku ludzkim, awans w strukturze społecznej, wyższy standart życiowy i cywilizacyjny — oto czynniki integrujące napływową ludność Nowej Huty, które — jak potwierdzają badania — w wyraźny sposób zaczęły się manifestować dopiero od 1954 r. Niepoślednią rolę w procesie stabilizacji stosunków ludnościowych w Nowej Hucie odegrała również kwestia porządkowania spraw mieszkaniowych. Od r. 1954 w znacznie większym stopniu niż dotąd zaczęto obdzielać mieszkaniami kadry pracownicze Nowej Huty, wśród nich przede wszystkim małżeństwa robotnicze zamieszkałe okresowo w hotelach.[4]

Wzrost liczby ludności przenoszącej się do Nowej Huty na pobyt stały odbywał się w rozpatrywanym czasokresie w sposób niesłychanie burzliwy. W porównaniu z r. 1950 przyrost tej grupy ludności w r. 1965 równał się liczbie 841,55%. Z 13 tys. w 1950 r. liczba ludności stałej wzrosła do ponad 110 tys. w grudniu 1965 r. W ciągu więc piętnasto-

Ryc. 3. Tendencja rozwojowa ludności Nowej Huty zameldowanej na pobyt stały w latach 1950—1965; objaśnienia patrz ryc. 2

Tendance de développement de la population de Nowa Huta enrégistrée à demeure de 1950 à 1965; explic. — v. fig. 2

[4] Warto zwrócić uwagę na fakt, że w początkowym okresie budowy Nowej Huty z priorytetu przy rozdziale nowo wybudowanych mieszkań korzystali przeważnie specjaliści i fachowcy kombinatu. Por. A. Matejko: *Struktura ludności Nowej Huty*, „Przegląd Statystyczny" 1956, z. 2, s. 155.

letniego okresu czasu przyrost absolutny ludności osiadłej na stałe w Nowej Hucie wyraził się liczbą ponad 97 tys. osób.

W oparciu o równania tendencji rozwojowej, obliczone metodą najmniejszych kwadratów, należy stwierdzić, że w ciągu lat 1950—1965 przeciętny przyrost roczny ludności, wiążącej się na stałe z Nową Hutą równał się liczbie 6 691 osób. Z przeprowadzonych obliczeń wynika ponadto, że przyrost liczby ludności stałej odbywał się znacznie szybciej niż przyrost globalnej liczby ludności. Przeciętny roczny przyrost całkowitej liczby ludności Nowej Huty w ciągu rozpatrywanego piętnastolecia wyraził się bowiem liczbą 6 346 osób. Graficzny obraz dynamiki rozwojowej liczby ludności, zameldowanej w Nowej Hucie na pobyt stały w latach 1950—1965 przedstawia wykres na ryc. 3.

Szybki wzrost liczby ludności zamieszkałej na stałe oraz nieustanne zmniejszanie się ludności przebywającej czasowo świadczy o wyraźnej stabilizacji stosunków demograficznych i przejściu do historii okresu burzliwych ruchów migracyjnych w Nowej Hucie. Z drugiej zaś strony, wzrost ten dowodzi znaczenia miastotwórczej funkcji kombinatu metalurgicznego Huty im. Lenina i krystalizowaniu się nowej społeczności ludzkiej o bardzo swoistej strukturze demograficznej.

Kończąc omawianie struktury ludności Nowej Huty pod względem płci pragnę nieco uwagi poświęcić problemowi jej odmienności na tle ludności pozostałych dzielnic Krakowa. W tym celu zamieszczam dane tabeli 4, w której podane zostały liczby dotyczące rozwoju ludności poszczególnych dzielnic miasta Krakowa z podziałem na płeć w ciągu ostatniego dziesiątka lat, tj. za okres 1955—1965. W oparciu o te liczby obliczyłem strukturę ludności wg płci oddzielnie dla całego Krakowa i każdej jego dzielnicy. Obraz tej struktury w latach 1955—1965 przedstawiają liczby procentowe zamieszczone w tabeli 5.

Analizując liczby zamieszczone w tych tabelach należy ogólnie stwierdzić, że struktura ludności wg płci w Nowej Hucie wykazuje wyraźną odmienność w porównaniu z ludnością pozostałych dzielnic Krakowa. Ludność „starego" Krakowa charakteryzowała się właściwościami, związanymi ściśle ze specyfiką wielkomiejskiej struktury społeczno-zawodowej. W każdej z pozostałych dzielnic Krakowa (bez Nowej Huty) liczba kobiet przewyższała liczbę mężczyzn średnio o około 10%. Należy przy tym podkreślić fakt, że udział kobiet w globalnej liczbie ludności z roku na rok jest bardzo ustabilizowany i nie wykazuje znaczniejszych odchyleń.

Tabela 6 zawiera liczby wskaźnikowe, charakteryzujące liczbę kobiet, przypadającą na 100 mężczyzn w mieście Krakowie i poszczególnych jego dzielnicach w ciągu lat 1960—1965.

W całym Krakowie na 100 mężczyzn przypadało średnio 109 kobiet.

Tab. 4. Rozwój liczby ludności z podziałem na płeć w poszczególnych dzielnicach Krakowa w latach 1955—1965
Développment du nombre de population selon le sexe dans les quartiers particuliers de Cracovie de 1955 à 1965

Lp.	Wyszczególnienie	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
1	Zwierzyniec											
	a) mężczyźni	51748	52388	54415	49908	50139	50688	49283	49326	49391	49232	48553
	b) kobiety	57750	58908	59280	55049	57213	57963	57255	57262	57425	57303	56425
	Razem	109498	111296	113695	104957	107352	108651	106538	106588	106816	106535	104981
2	Podgórze											
	a) mężczyźni	44671	43908	43815	44359	45601	45592	45502	45554	45695	45675	45436
	b) kobiety	49191	49267	48814	48796	49478	49924	49428	49540	49607	49647	49531
	Razem	93862	93175	92629	93155	95079	95516	94930	95094	95302	95322	94967
3	Stare Miasto											
	a) mężczyźni	32569	32891	32544	32234	31117	30666	29888	29262	29053	28408	27665
	b) kobiety	40308	40474	39841	39516	38396	38084	36891	36274	36023	35195	34370
	Razem	72877	73365	72385	71750	69513	68750	66779	65536	65076	63603	62035
4	Grzegórzki											
	a) mężczyźni	25564	26037	25829	26656	27943	33307	29569	30843	32170	33361	34195
	b) kobiety	30831	31132	31293	31311	33199	61593	35369	36676	38224	39587	40612
	Razem	56395	57169	57122	57967	61142	64900	64938	67519	70394	72948	74807
5	Kleparz											
	a) mężczyźni	19979	19617	19612	23032	23556	23763	23467	24085	24993	25565	27567
	b) kobiety	24898	24939	24637	28837	29292	29595	29172	29788	30686	31534	33571
	Razem	44877	44556	44249	51869	52848	53358	52639	53873	55679	56919	61138
6	Nowa Huta											
	a) mężczyźni	44741	47847	49969	48432	53614	56740	58708	61284	62428	66348	70330
	b) kobiety	37471	42339	46118	38525	45098	47576	48514	50232	53105	56126	58887
	Razem	82212	90186	96087	86957	98712	104316	107222	111516	115533	122474	129217
7	Kraków											
	a) mężczyźni	219172	222688	226184	224621	231970	240756	236417	240354	243730	248589	253749
	b) kobiety	240449	247059	249983	242034	252676	284735	256629	259772	265070	269212	273396
	Razem	459721	469747	476167	466655	484646	525491	493046	500126	508800	517801	527145

Uwaga: liczby tego zestawienia dotyczą stanu ludności na koniec grudnia poszczególnych lat.
Źródło: Miejski Urząd Statystyczny w Krakowie.

Tab. 5. Struktura ludności pod względem płci w poszczególnych dzielnicach miasta Krakowa w latach 1955—1965
Structure de la population selon le sexe dans les quartiers particuliers de la ville de Cracovie de 1955 à 1965

Lp.	Wyszczególnienie	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
1	Nowa Huta											
	a) mężczyźni	54,88	54,09	53,15	52,71	50,83	50,43	54,75	54,96	54,03	54,17	54,43
	b) kobiety	45,12	45,91	46,85	47,29	49,17	49,57	45,25	45,04	45,97	45,83	45,57
	Razem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
2	Podgórze											
	a) mężczyźni	46,78	46,71	46,72	46,76	47,07	46,98	47,93	47,90	47,95	47,92	47,84
	b) kobiety	53,22	53,29	53,28	53,24	52,93	53,02	52,07	52,10	52,05	52,08	52,16
	Razem	100,00	100,01	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
3	Stare Miasto											
	a) mężczyźni	44,66	44,84	44,68	44,57	44,51	44,42	44,76	44,65	44,64	44,66	44,60
	b) kobiety	53,34	55,16	55,32	55,43	55,49	55,58	55,24	55,35	55,36	55,34	55,40
	Razem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
4	Grzegórzki											
	a) mężczyźni	45,53	45,67	45,53	45,58	45,63	45,85	45,43	45,68	45,70	45,73	45,71
	b) kobiety	54,47	54,33	54,47	54,42	54,37	54,15	54,47	54,32	54,30	54,27	54,29
	Razem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
5	Kleparz											
	a) mężczyźni	44,58	44,33	44,40	44,19	44,09	44,20	44,58	44,71	44,89	44,91	45,09
	b) kobiety	55,42	55,67	55,60	55,81	55,91	55,80	55,42	55,29	55,11	55,09	54,91
	Razem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
6	Zwierzyniec											
	a) mężczyźni	45,77	45,66	45,72	45,88	45,15	45,03	46,26	46,28	46,24	46,21	46,25
	b) kobiety	54,23	54,34	54,28	54,12	54,85	54,97	53,74	53,72	53,76	57,79	53,75
	Razem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
7	Kraków											
	a) mężczyźni	47,44	47,40	47,72	47,71	47,86	47,77	47,95	48,06	47,90	48,01	48,14
	b) kobiety	52,56	52,60	52,28	52,29	52,14	52,23	52,05	51,94	52,10	51,99	51,86
	Razem	100,00	100,00	100,00	100,00	100,09	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Uwaga: Liczby powyższego zestawienia obrazują strukturę ludności wg płci w poszczególnych dzielnicach Krakowa na koniec grudnia każdego roku.

W ciągu rozpatrywanego czasu najwięcej kobiet na 100 mężczyzn przypadało kolejno w następujących dzielnicach: Stare Miasto — 124, Kleparz — 123, Grzegórzki — 119 i Zwierzyniec — 116. Najmniej kobiet na stu mężczyzn przypadało w Nowej Hucie — zaledwie 86.

Tab. 6. Liczba kobiet na 100 mężczyzn w Nowej Hucie i poszczególnych dzielnicach Krakowa w latach 1960—1965
Nombre des femmes pour 100 hommes à Nowa Huta et dans les quartiers particuliers de Cracovie de 1960 à 1965

Wyszczególnienie	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Nowa Huta	86	82	83	84	85	86
Stare Miasto	128	123	124	124	124	124
Zwierzyniec	115	116	116	116	116	116
Kleparz	127	124	124	123	123	122
Grzegórzki	123	120	119	119	119	119
Podgórze	112	109	109	109	109	109
Kraków — ogółem	111	109	109	109	109	109

Źródło: Miejski Urząd Statystyczny w Krakowie.

Wiadomo, że na kształtowanie się wskaźnika liczby kobiet, przypadających na 100 mężczyzn wpływają: przewaga urodzeń chłopców nad urodzeniami dziewcząt, większa umieralność mężczyzn niż kobiet oraz ruch wędrówkowy ludności. Mężczyźni przenoszą się z reguły do tych dzielnic, w których występuje przemysł ciężki. Wyraźnym tego przykładem jest dzielnica Nowa Huta. Kobiety natomiast kierują się do tych dzielnic, w których przeważa przemysł lekki oraz użytkowane są placówki z przewagą miejsc pracy dla kobiet. Tak np. dzielnica Stare Miasto, jako centralny ośrodek handlowy, administracyjny i kulturalny miasta Krakowa, posiada najwyższy wskaźnik kobiet na 100 mężczyzn.

Nie ulega wątpliwości, że liczebna przewaga mężczyzn — tak charakterystyczna obecnie dla Nowej Huty — będzie ulegać w najbliższej przyszłości coraz większemu zmniejszaniu się. W oparciu o liczby można stwierdzić, że proces demaskulinizacji nowohuckiej społeczności już się rozpoczął i wykazuje tendencję wzrostową. Tak np. jeśli w 1950 r. mężczyźni stanowili 57,97% ogółu ludności Nowej Huty, to w r. 1955 udział ten spadł do liczby 54,42%. W 1960 r. równał się on już tylko 54,39%. Zaś w 1965 r. partycypacja mężczyzn w globalnej liczbie ludności Nowej Huty wyniosła jedynie 54,13%. W związku z tym podnosi się liczba kobiet przypadających na stu mężczyzn. I tak jeśli w 1961 r. wskaźnik ten wynosił 86%, to w następnych latach kształtował się on następująco: 1962 — 83%, 1963 — 84%, 1964 — 85% oraz w 1965 — 86%.

Nie należy jednak sądzić, aby na terenie Nowej Huty doszło w przyszłości do odwrócenia się dotychczasowej proporcji obu płci i wystąpiło zjawisko feminizacji społeczności ludzkiej. W miarę bowiem zanikania naporu migracji zarobkowej na aglomerat przemysłowy Huty im. Lenina następować będzie stopniowe wyrównywanie zwichnięcia równowagi płci oraz tendencja do stabilizacji normalnych proporcji pomiędzy liczbą mężczyzn i kobiet. Procesy te postępować będą zarówno pod wpływem czynników biologicznych, jak i społecznych.

Wydaje się jednak, że (nawet w przypadku całkowitego wygaśnięcia procesów migracyjnych) w przyszłej strukturze ludności Nowej Huty w dalszym ciągu zaznaczać się będzie przewaga płci męskiej. W moim przekonaniu nader istotną rolę w tym zakresie odgrywać będzie czynnik malejącej umieralności niemowląt, dzieci i młodzieży. Wiadomo, że gdy słabnie umieralność niemowląt, dzieci i młodzieży, to tym samym traci na sile źródło wyczerpywania się przewagi liczebnej płci męskiej. Rozwój wiedzy medycznej oraz postęp społeczny zachowuje bowiem przy życiu przede wszystkim mężczyzn, których dawniej śmierć zabierała u progu życia. Rozwój więc nauki i postęp społeczny działa przede wszystkim na rzecz płci męskiej, która jako biologicznie słabsza — składała szczególnie dużą daninę śmierci.[5] Wpływ nauki i postępu społecznego z całą pewnością okaże się silniejszy od czynnika biologicznego. Fakt ten stanie się przyczyną, że naturalna przewaga liczebna płci męskiej coraz poważniej wydłużać się będzie w czasie.[6]

---

[5] Warto w związku z tym przypomnieć, że niemiecki statystyk i demograf Suessmilch (1707—1767) w ogłoszonej w 1741 r. pracy pt.: *Porządek boski w zmianach rodzaju ludzkiego, wykazany na podstawie urodzeń, śmierci i rozmnażania się tego rodzaju* określił model reprodukcji ludności, w którym ustalił, że pomiędzy 15 a 20 rokiem życia przewaga liczebna chłopców ustępuje miejsca przewadze dziewcząt. W pracy tej Suessmilch ukazał niezwykle szybkie topnienie naturalnej przewagi chłopców, wynikającej z faktu, że rodzi się ich więcej niż dziewcząt. Przewaga ta zmniejszała się, ponieważ śmierć, której żniwo wśród niemowląt, dzieci i młodzieży było w owych czasach ogromne — zabierała więcej chłopców niż dziewcząt.

[6] Wg obliczeń Prof. dr E. Rosseta — przewodniczącego Komitetu Nauk Demograficznych PAN — w 1980 r. nastąpi w Polsce wyrównanie liczebne płci pomiędzy 45 a 49 rokiem życia. A więc w pierwszej połowie życia, za jaką można uważać wiek od 0 do 49 lat, przeważać będzie płeć męska, a w drugiej — od 50 roku życia wzwyż — płeć żeńska. W końcu bieżącego stulecia zakończony zostanie w Polsce proces defeminizacji naszego społeczeństwa. Por. E. Rosset: *Referat wygłoszony na sympozjum demograficznym, poświęconym społeczno-ekonomicznym skutkom wyżu demograficznego w Polsce,* które odbyło się w dniach 13—14 I 1967 r. w Warszawie.

5. STRUKTURA LUDNOŚCI NOWEJ HUTY POD WZGLĘDEM WIEKU

Najbardziej charakterystyczną cechą procesów demograficznych Nowej Huty jest nie tyle ich odmienność ilościowa, co odmienność jakościowa. Społeczność ludzką Nowej Huty cechuje — między innymi — duża młodość biologiczna, wynikająca głównie ze specyficznego układu ludności pod względem wieku.

Tab. 7. Ludność Nowej Huty wg płci i wieku na dzień 31 XII 1965 r.
Population de Nowa Huta selon le sexe et l'âge au 31 déc. 1965

Klasy wieku	Liczby absolutne			Liczby procentowe						Liczba kobiet na 100 mężczyzn
	M	K	R	M	K	R	M	K	R	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0 — 5	7124	6619	13743	51,84	48,16	100,00	10,13	11,24	10,64	93
5 — 10	8440	7078	15518	54,39	45,61	100,00	12,00	12,02	12,01	84
10 — 15	7793	7108	14901	52,30	47,70	100,00	11,08	12,07	11,53	91
15 — 20	5197	3951	9148	56,81	43,19	100,00	7,39	6,71	7,08	76
20 — 25	3756	3103	6859	54,76	45,24	100,00	5,34	5,27	5,31	82
25 — 30	5676	4210	9886	57,41	42,59	100,00	8,07	7,15	7,65	74
30 — 35	9642	7679	17321	55,67	44,33	100,00	13,71	13,04	13,40	79
35 — 40	7687	6048	13735	55,97	44,03	100,00	10,93	10,27	10,63	78
40 — 45	6217	4758	10975	56,65	44,35	100,00	8,84	8,08	8,49	77
45 — 50	3193	2291	5484	58,22	41,78	100,00	4,54	3,89	4,24	72
50 — 55	2545	1814	4359	58,38	41,62	100,00	3,62	3,08	3,37	71
55 — 60	1353	1407	2760	49,02	50,98	100,00	1,92	2,39	2,14	103
60 — 65	738	1131	1869	39,38	60,62	100,00	1,05	1,92	1,45	153
65 — 70	492	777	1269	38,73	61,27	100,00	0,70	1,32	0,98	158
70 — 75	309	600	909	33,92	66,08	100,00	0,44	1,02	0,70	194
75 — 80	98	215	313	33,31	66,69	100,00	0,14	0,34	0,24	195
80 — 85	42	68	110	33,31	66,69	100,00	0,06	0,15	0,09	162
85 — 90	28	30	58	33,31	66,69	100,00	0,04	0,04	0,05	193
Razem:	70330	58887	129217	54,44	45,56	100,00	100,00	100,00	100,00	84

Znaczenie symboli: M — mężczyźni; K — kobiety; R — razem.
M — hommes, K — femmes, R — total.
Źródło: Obliczenia własne w oparciu o dane szacunkowe Miejskiej Komisji Planowania Gospodarczego w Krakowie.

W zamieszczonej obok tabeli 7 podane są liczby dotyczące struktury ludności Nowej Huty pod względem płci i wieku wg stanu na dzień 31 XII 1965 r. Z liczb tej tabeli wynika, że wśród ogółu ludności Nowej Huty najliczniej są reprezentowane środkowe roczniki wieku. Łączny udział ludności klasy wieku 20—50 lat w ogólnej liczbie ludności wynosił 52,24%. Bardzo wysoki jest również udział roczników młodzieżo-

wych, tj. ludności w wieku do 20 lat. Wyraził się on liczbą 38,63%. Zwraca wreszcie uwagę liczba ludności, która przekroczyła 60 rok życia. Jej udział pod koniec 1965 r. wyniósł tylko 3,53%. Wręcz nieznaczny był również odsetek ludności w wieku starczym (ponad 70 lat). Wynosił on jedynie 1,09%.

Szczególnie korzystnie przedstawia się struktura ludności Nowej Huty z punktu widzenia klasyfikacji statystyki zatrudnienia. Strukturę tę obrazują liczby zamieszczone w tabeli 8.

Tab. 8. Struktura ludności Nowej Huty z punktu widzenia statystyki zatrudnienia na dzień 31 XII 1965 r.
Structure de la population de Nowa Huta du point de vue de la statistique de l'emploi au 31 déc. 1965

Klasy wieku	Liczby absolutne			Liczby procentowe		
	M	K	R	M	K	R
0—15	21122	18947	40069	30,03	32,16	31,01
16—65	48241	38228	86469	68,59	64,92	66,92
65 i wyżej	967	1712	2679	1,38	2,92	2,07
Razem	70330	58887	129217	100,0	100,0	100,0

Znaczenie symboli: M — mężczyźni; K — kobiety; R — razem.
M — hommes, K — femmes, R — total.
Źródło: Obliczenia własne w oparciu o dane MKPG w Krakowie.

Czytając liczby powyższej tabeli, należy stwierdzić, że w końcu 1965 r. ponad 2/3 ludności Nowej Huty znajdowało się w wieku pełnej przydatności do pracy. Warto przy tym zaznaczyć, że wśród ludności płci męskiej był znacznie wyższy odsetek osób w wieku produkcyjnym niż wśród ludności płci żeńskiej. Liczba mężczyzn w wieku fizycznej sprawności do pracy wynosiła bowiem 68,59% ogółu ludności płci męskiej, podczas gdy w ogólnej liczbie ludności żeńskiej udział kobiet w wieku produkcyjnym równał się liczbie 64,92%. Odsetek ludności w klasie wieku przedprodukcyjnego (0—15 lat) wynosił ponad 31%. A więc prawie 1/3 ludności Nowej Huty stanowili ludzie, którzy w przyszłości mają stanąć na stanowiskach pracy i zluzować generację obecnie pracującą. Zwraca wreszcie uwagę odsetek ludności, która przekroczyła granicę wieku roboczego. Powyżej górnej granicy wieku zdolności do pracy, tj. powyżej 65 lat znalazło się tylko 2,07% ludności Nowej Huty. Jak więc mówią liczby — Nowa Huta charakteryzuje się wyjątkowym ogołoceniem ludności ze starców. Pragnę uzupełnić krótką na razie uwagą, że w uszeregowaniu dzielnic Krakowa pod względem proporcji

starców — tak samo zresztą jak i pod względem proporcji dzieci — Nowa Huta zajmuje ekstremalną pozycję.

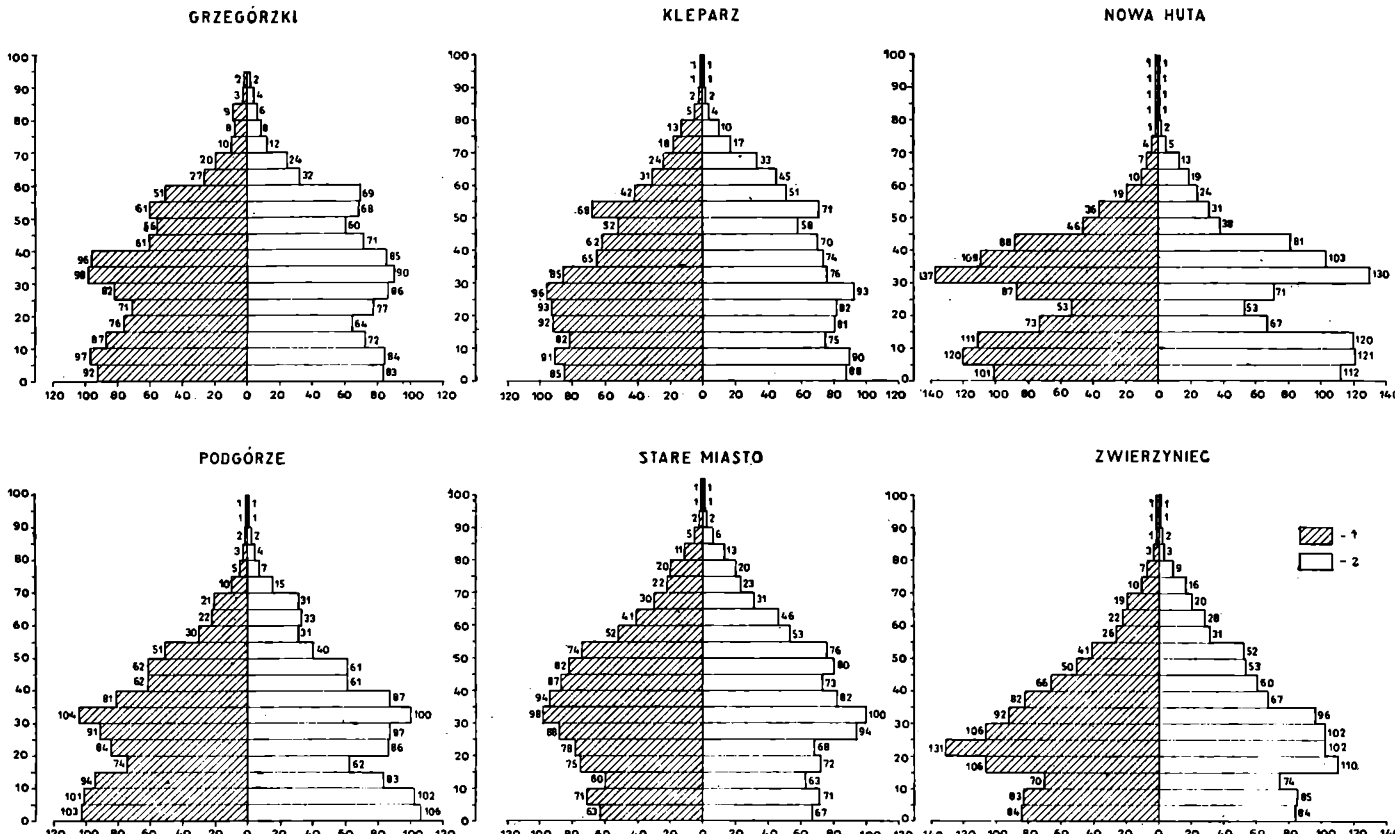
Na podstawie liczb zamieszczonych w tabeli 7 (kol. 8 i 9) zestawiłem tzw. piramidę wieku dla ludności Nowej Huty na dzień 31 XII 1965 r., którą przedstawiam na rysunku nr 4. Wydaje się, że ten rodzaj wykresu jest doskonałym środkiem graficznej analizy struktury ludności pod względem wieku.

Kształt modelu struktury wieku ludności Nowej Huty przypomina urnę ustawioną na szerokiej podstawie, którą tworzą wydłużone bloki klas wieku dzieci. Urna stoi więc na bazie tych grup ludności, które charakteryzują się największym potencjałem biologicznym. Środkowa część urny posiada bufiaste wybrzuszenie, które tworzą roczniki ludności w produkcyjnych klasach wieku. Wysmukły szczyt piramidy obejmuje ludność w wieku starczym. Opisany kształt piramidy wieku ludności Nowej Huty jest bezsprzecznie wykładnikiem szczególnej młodości demograficznej. Wyraża on strukturę społeczności ludzkiej biologicznie bardzo żywotnej.

Młodość demograficzna nowohuckiej społeczności jest bezpośrednią konsekwencją naturalnej płodności roczników w środkowych klasach wieku, których bogactwo do Nowej Huty napłynęło drogą imigracji ekonomicznej. Wiadomo, że wśród imigrantów przeważają z reguły ludzie młodzi, którzy siłą faktu wzmacniają przede wszystkim grupę ludności środkowych klas wieku. Emigracja zarobkowa — jak wiadomo — w największym stopniu oszczędza ludność starczą (stąd jej niski udział w piramidzie wieku).

Rzecz jasna, iż nie byłoby słuszne kłaść wszystkie właściwości nowohuckiej piramidy wieku wyłącznie na karb migracji wewnętrznej. Na uformowanie bowiem kształtu tej piramidy miały niewątpliwie wpływ i czynniki naturalnego ruchu ludności. Można jednak uznać za pewne, że żaden z nich nie odegrał tak poważnej roli, jak czynnik migracji wewnętrznej. Wszystkie bowiem specyficzne cechy, charakteryzujące profil wieku ludności Nowej Huty zostały ukształtowane pod przemożnym wpływem tego właśnie czynnika.

Aby mieć skalę porównawczą struktury według wieku ludności Nowej Huty ze strukturą wiekową ludności pozostałych dzielnic Krakowa, obliczyłem odpowiednie wskaźniki dla poszczególnych dzielnic. Następnie w oparciu o te liczby sporządziłem piramidę wieku dla każdej z dzielnic, co prezentuję również na rycinie 4. Pragnę zaznaczyć, że przy porównywaniu struktury ludności Nowej Huty wg wieku ze strukturą ludności w pozostałych dzielnicach miasta Krakowa, starałem się wyeksponować najważniejsze właściwości, stanowiące o cechach specyficznych i odrębnościach występujących w tym zakresie.

Ryc. 4. Ludność dzielnic Krakowa według płci i wieku na dzień 31 XII 1965 r.;
1 — mężczyźni, 2 — kobiety

Population des quartiers de Cracovie selon sexe et âge au 31 déc. 1965;
1 — hommes, 2 — femmes

Już przy pobieżnym nawet rzucie oka na piramidy wieku nie trudno dostrzec, że w zespole badanych dzielnic miasta Krakowa odrębne miejsce zajmuje Nowa Huta. Na tle tych dzielnic piramida wieku ludności Nowej Huty wyróżnia się: po pierwsze — największą proporcją dzieci (0—14 lat), po drugie — największą proporcją osób w wieku produkcyjnym (15—65 lat), po trzecie — najmniejszą proporcją starców (65 lat i więcej).

Wśród dzielnic Krakowa niewątpliwie Nowa Huta góruje nad nimi liczebnością dzieci i młodzieży. Pod koniec 1965 r. Nowa Huta liczyła ponad 40 tys. (tj. 31,01%) dzieci w wieku od 0 do 15 lat i 9,85 tys. (czyli 7,62%) młodzieży w wieku 15—20 lat. Dzieci i młodzież stanowiły więc łącznie 38,63% ogółu ludności.

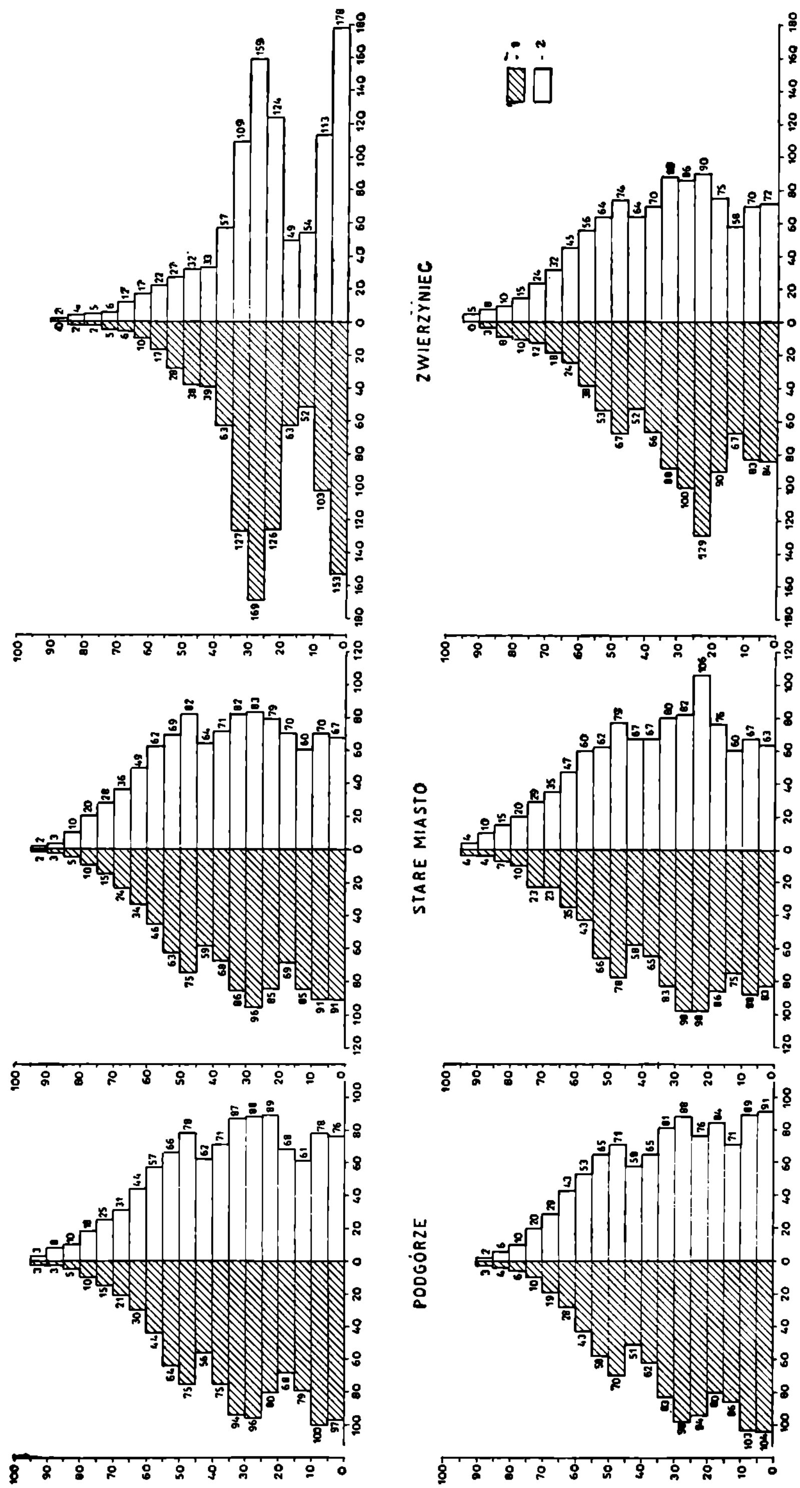
Patrząc na strukturę ludności Nowej Huty pod kątem liczebności dorosłych i starców, należy zauważyć znowu wyjątkową pozycję Nowej Huty jako dzielnicy o najwyższej proporcji ludzi w wieku produkcyjnym (66,92%) i najniższej proporcji starców (2,07%).

Ludność Nowej Huty na tle ludności innych dzielnic Krakowa, charakteryzuje się więc dużą młodością demograficzną, której wyrazem jest stwierdzona powyżej wysoka proporcja dzieci i młodzieży przy stosunkowo nieznacznej liczebności starców.

Szczegółowa analiza liczb, w oparciu o które sporządziłem piramidy wieku ludności dzielnic Krakowa, daje podstawę do stwierdzenia, że w strukturze ludności Nowej Huty występuje dodatnia współzależność pomiędzy proporcją roczników w wieku produkcyjnym a proporcją dzieci. Natomiast prawie we wszystkich pozostałych dzielnicach „starego" Krakowa daje się stwierdzić odwrotną prawidłowość, polegającą na tym, że proporcja ludności w wieku produkcyjnym pozostaje w negatywnej korelacji z proporcją dzieci. Wyjątek stanowi tu jedynie piramida wieku ludności dzielnicy Zwierzyniec, w której zaznacza się duża obsada roczników młodzieżowych. Wynika to przede wszystkim z lokalizacji na terenie tej dzielnicy większości wyższych uczelni i domów akademickich.

Struktura wiekowa ludności dzielnicy Nowa Huta wyraźnie wskazuje na typ ludności wybitnie progresywnej o prawie 15-krotnej przewadze liczebnej dzieci w porównaniu do najstarszej grupy ludności (powyżej 65 lat). Natomiast typ struktury ludności wg wieku w takich dzielnicach Krakowa, jak Stare Miasto i Kleparz, zaliczyć należy do typu regresywnego, który znamionuje ludność o tendencjach do zmniejszania się.

Nie ulega wątpliwości, że procesy migracyjne tej skali, jakie miały miejsce na terenie Nowej Huty w rozpatrywanym piętnastoleciu, w pierwszym rzędzie zadecydowały o odmienności rytmu demograficz-

Ryc. 5. Ludność dzielnic miasta Krakowa według płci i wieku w dniu 31 XII 1960 r.;
1 — mężczyźni, 2 — kobiety

Population des quatriers de Cracovie selon sexe et âge au 31 déc. 1960;
1 — hommes, 2 — femmes

ıego w Nowej Hucie w porównaniu z pozostałymi dzielnicami Krakowa.)drębność więc struktury ludności wg wieku, jaką wykazuje Nowa Iuta, jest ewidentną konsekwencją odmienności jej rytmu demograicznego.

Bardzo często w badaniach demograficznych przeprowadza się anaizę porównawczą piramid wieku w różnych przekrojach czasowych. 'orównania takie pozwalają przede wszystkim ustalić kierunek dynaniki oraz określić prawidłowości, występujące w zakresie struktury /ieku ludności wyodrębnionych jednostek terytorialnych. Ponieważ

Tab. 9. Ludność Nowej Huty wg płci i wieku na dzień 31 XII 1960 r.
Population de Nowa Huta selon le sexe et l'âge au 31 déc. 1960

Klasy wieku	Liczby absolutne			Liczby procentowe						Liczba kobiet na 100 mężczyzn
	M	K	R	M	K	R	M	K	R	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0 — 5	7177	6828	14005	51,25	48,75	100,00	13,12	14,52	13,47	95
5 — 10	6939	6571	13510	51,36	48,64	100,00	12,69	13,97	13,28	95
10 — 15	3988	3623	7611	52,40	47,60	100,00	7,29	7,70	7,48	91
15 — 20	4019	2191	6210	64,72	35,28	100,00	7,35	4,66	6,10	55
20 — 25	4963	3980	8673	54,11	45,89	100,00	8,58	8,46	8,53	85
25 — 30	7471	6669	14140	52,84	47,16	100,00	13,66	14,18	13,90	89
30 — 35	7553	5840	13393	56,40	43,60	100,00	13,81	12,43	13,17	77
35 — 40	4897	3774	8671	56,48	43,52	100,00	8,95	8,02	8,52	77
40 — 45	2121	1661	3782	56,08	43,92	100,00	3,88	3,53	3,72	88
45 — 50	1980	1490	3470	57,06	42,94	100,00	3,62	3,17	3,41	75
50 — 55	1535	1231	2773	55,36	44,64	100,00	2,81	2,63	2,73	81
55 — 60	1068	1105	2173	49,15	50,85	100,00	1,95	2,35	2,14	103
60 — 65	551	830	1381	39,90	60,10	100,00	1,01	1,76	1,36	150
65 — 70	308	553	861	35,77	64,23	100,00	0,56	1,18	0,85	179
70 — 75	202	363	565	35,75	64,25	100,00	0,37	0,77	0,56	179
75 — 80	101	172	273	36,80	63,20	100,00	0,18	0,37	0,27	170
80 — 85	68	115	183	37,28	62,72	100,00	0,12	0,24	0,18	169
85 — 90	20	31	51	38,00	62,00	100,00	0,05	0,06	0,03	155
Razem:	54691	47034	101725	53,76	46,24	100,00	100,00	100,00	100,00	88

Znaczenie symboli: M — mężczyźni, K — kobiety, R — razem.
M — hommes, K — femmes, R — total.

Źródło: Obliczenia własne w oparciu o dane liczbowe Prezydium Dzielnicowej :ady Narodowej w Nowej Hucie.

:ysponowałem danymi co do struktury wieku ludności poszczególnych lzielnic Krakowa (w tym również i Nowej Huty) na dzień 31 XII 1960 ıraz na dzień 31 XII 1965 przeto sporządziłem wykresy piramid wieku v obydwu przekrojach czasowych dla odpowiednich dzielnic i pokusi-

łem się o ich krótką analizę. Wykresy piramid wieku ludności poszczególnych dzielnic Krakowa na dzień 31 XII 1960 zamieszczam na ryc. 5, a piramidy wieku na koniec 1965 r. prezentuje ryc. 4. Strukturę ludności Nowej Huty wg płci i wieku na 31 XII 1960 obrazują liczby tab. 9.

Porównując profil piramidy wieku ludności Nowej Huty wg stanu na koniec 1965 r. z kształtem odpowiedniej piramidy sprzed pięciu lat, tj. z 31 XII 1960, należy w pierwszym rzędzie zauważyć, iż podstawa, na której opierają się „wyższe kondygnacje" piramidy, uległa skurczeniu. Blok reprezentujący najmłodszą część nowohuckiej społeczności stał się krótszy. A więc w 1965 r. nastąpiło w Nowej Hucie zmniejszenie się proporcji dzieci w wieku do 5 lat. Jeżeli bowiem w 1960 r. proporcja dzieci w wieku 0—5 lat wyrażała się liczbą 13,77% (por. tab. 9 kol. 10), to w 1965 r. spadła ona do poziomu 10,64% (tab. 7 kol. 10).

W ciągu ostatnich 5 lat badanego czasokresu na terenie Nowej Huty daje się zauważyć spadek przyrostu naturalnego. Tak np. jeśli w r. 1960 przyrost naturalny w liczbach bezwzględnych wynosił 1 741 osób, to na koniec III kwartału 1965 r. równał się tylko liczbie 1 068 osób. Obniżanie się naturalnego przyrostu ludności Nowej Huty wiąże się przede wszystkim z jej biologicznym rozwojem. W tym zakresie decydujące znaczenie mają urodzenia i zgony. Z liczb tabeli 9 wynika, że w Nowej Hucie występuje zjawisko systematycznego zmniejszania się liczby urodzeń. W ciągu lat 1960—1965 urodzenia zmniejszyły się o około 500 osób.

Tab. 10. Urodzenia i zgony ludności Nowej Huty w latach 1960—1965
Naissances et décès de la population de Nowa Huta de 1960 à 1965

Rok	Urodzenia			Zgony			w tym zgony niemowlat		
	R	M	K	R	M	K	R	M	K
1960	2063	1053	1010	322	185	137	65	36	29
1961	1991	1002	989	329	183	146	71	41	30
1962	1839	932	907	343	192	151	65	37	28
1963	1909	1001	908	376	207	169	71	40	31
1964	1799	891	908	354	193	161	30	16	14
1965	1362	689	673	294	166	128	31	16	15

Znaczenie symboli: R — razem; M — mężczyźni; K — kobiety
Źródło: Miejski Urząd Statystyczny w Krakowie
Uwaga: Dane zamieszczone w ostatnim wierszu tej tabeli odnoszą się do III kwartału 1965 r.

W tabeli 11 podane są liczby, które bardziej szczegółowo charakteryzują elementy naturalnego ruchu ludności Nowej Huty w ciągu lat 1950—1965. Z liczb tej tabeli wynika, że w ostatnich latach na terenie dzielnicy Nowa Huta systematycznie zmniejsza się liczba mieszkańców

w najmłodszej klasie wieku. Wiąże się to przede wszystkim ze spadkiem urodzeń. Spadek współczynnika rodności w Nowej Hucie zdeterminowany jest wieloma przyczynami, których nie sposób tu wymienić. Wydaje się jednak, że spadek rodności, jaki obserwuje się na terenie Nowej Huty, jest w głównej mierze związany z procesem przyswojenia sobie przez jej ludność wzorów współczesnej kultury miejskiej, które wyrażają się — między innymi — w konformistycznych tendencjach

Tab. 11. Naturalny ruch ludności w Nowej Hucie w latach 1950—1965
Migration naturelle de la population à Nowa Huta de 1950 à 1965

Lata	Liczby absolutne			Przyrost naturalny		Współczynnik	
	małżeństw	urodzonych	zmarłych	absolutny	relatywny	rodności	umieralności
1950	123	166	89	77	—	—	—
1951	219	409	120	338	11,62	16,44	4,82
1952	344	731	123	608	13,84	16,44	2,80
1953	409	985	181	804	14,28	17,50	3,22
1954	607	1251	194	1057	16,18	19,18	3,00
1955	859	2208	221	1987	25,30	28,12	2,82
1956	1059	2190	209	1981	22,98	25,40	2,42
1957	978	2891	219	2672	28,89	31,25	2,36
1958	667	2639	276	2363	26,07	29,70	3,63
1959	621	2417	332	2085	22,60	26,20	3,40
1960	602	2063	322	1741	17,48	20,72	3,24
1961	498	1991	329	1662	17,35	20,42	3,07
1962	446	1839	343	1496	15,49	18,57	3,08
1963	443	1909	376	1533	13,27	16,52	3,25
1964	419	1799	354	1445	11,80	14,69	2,89
1965	416	1362	294	1068	11,70	14,55	2,85

Źródło: Obliczenia własne w oparciu o materiał liczbowy Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej w Nowej Hucie.

do zaspokojenia potrzeb w dziedzinie kultury materialnej. Wyznacznikiem tych nowych potrzeb stają się przede wszystkim dwa centralne motywy: 1) użytkowy — polegający na redukcji wysiłku — i 2) społeczny — wyrażający się podniesieniem rangi społecznej przez wzrost standardu życiowego (posiadanie odpowiednich przedmiotów).[7]

Można więc przyjąć twierdzenie, że pogłębiająca się dążność do ograniczania liczby urodzeń wśród ludności Nowej Huty spowodowana jest z jednej strony chęcią osiągania coraz wyższego standardu życiowego i omijania trudności związanych z pielęgnacją i wychowaniem

[7] Por. A. Stojak: *Studia nad załogą Huty imienia Lenina*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, s. 121.

dzieci, z drugiej zaś strony — wiąże się ona niewątpliwie z procesem urbanizacji, której wpływ i działanie najsilniej zaznaczyły się na tej części nowohuckiej społeczności, która rekrutuje się ze środowisk wiejskich. Wiadomo, że proces urbanizacji przejawia się nie tylko w dążności do zdobycia odpowiedniej pozycji społecznej czy osiągnięciu awansu zawodowego, lecz również w wyzwalaniu się spod rygorów obyczajowości środowiska wiejskiego i sięganiu po nowoczesne wzory kształtowania rodziny.

Analizując strukturę wiekową ludności Nowej Huty w dwóch przekrojach czasowych — notabene oddzielonych od siebie stosunkowo krótkim, bo zaledwie pięcioletnim okresem — należy ogólnie stwierdzić, że obraz tej struktury określony piramidą z 1960 r. uległ przesunięciu w górę o pięcioletni „stopień" roczników najmłodszych. Nie wgłębiając się w drobne zmiany, wynikające z nieco odmiennego ułożenia się proporcji w klasach wieku ludności powyżej 5 lat po obu stronach piramidy, można chyba powiedzieć, że profil ludności Nowej Huty pod względem płci i wieku nie uległ bardziej dostrzegalnym i trwałym przeobrażeniom (oczywiście poza omówionymi). Należy bowiem zdawać sobie sprawę z faktu, że tempo i kierunek zmian w strukturze wg płci i wieku ludności, wykazującej cechy postępującej integracji i stabilizacji, są z reguły powolne.

6. ZAŁOGA HUTY IM. LENINA ORAZ CZYNNIKI JEJ STABILIZACJI I INTEGRACJI

W procesie integracji i stabilizacji ludności Nowej Huty decydującą rolę odegrały czynniki natury ekonomicznej. Nie ulega wątpliwości, że zarówno swoista specyfika struktury demograficznej, jak i procesy integrujące nowohucką społeczność ludzką, pozostają w nierozerwalnej łączności z miastotwórczą funkcją kombinatu metalurgicznego Huty im. Lenina. Uzyskanie opłacalnej pracy w Nowej Hucie i zdobycie określonego zawodu dawały nie tylko zabezpieczenie przyszłości, ale stwarzały przede wszystkim możliwość awansu i zdobycia pozycji społecznej. Wiadomo, że jedną z form awansu społecznego stanowi awans zawodowy realizowany w zakładzie pracy. Korzystne więc zmiany w strukturze zawodowej, które notabene w Nowej Hucie następowały szybciej aniżeli w innych zakładach pracy w kraju, oraz zasmakowanie w wyższym standardzie życiowym i cywilizacyjnym stały się tym czynnikami, które formowały środowisko ludzkie w Nowej Hucie.

Powstanie kombinatu metalurgicznego na terenie Nowej Huty stworzyło szerokie możliwości uzyskania stałej pracy, zdobycia kwalifikacji, lepszego zaspokojenia materialnych i duchowych potrzeb nie tylko dla

mieszkańców miast, ale przede wszystkim dla mieszkańców przeludnionych wsi województwa krakowskiego i innych województw kraju.

Należy stwierdzić, że podstawowy trzon załogi nowohuckiego kombinatu metalurgicznego stanowiła ludność pochodzenia chłopskiego. Około 50% pracowników kombinatu pochodziło ze wsi. Wśród pracowników fizycznych odsetek ten dochodził do 96%. W przejściu z przeludnionych wsi do pracy w przemyśle ludność wiejska widziała realną szansę na osiągnięcie życiowego sukcesu nie tylko w sensie „dobrego urządzenia się", ale przede wszystkim zabezpieczenia własnej starości i przyszłości dzieciom.

Warunki osiągnięcia korzystniejszej pozycji społeczno-zawodowej, a przede wszystkim możliwość poprawy dotychczasowego położenia materialnego, spowodowały masową imigrację do Nowej Huty przede wszystkim ludności wiejskiej z najbardziej przeludnionych rejonów kraju. Największy napływ pracowników do H. im. L. pochodził ze wsi woj. krakowskiego, kieleckiego i rzeszowskiego. Gdy natomiast chodzi o pracowników pochodzenia „nierolniczego", to największa ich liczba wywodziła się z miasta Krakowa oraz miast województwa katowickiego i wrocławskiego. W latach 1950—1960 na terenie Nowej Huty osiedliło się około 85 tys. osób przybyłych w 40% z woj. krakowskiego, a pozostałe 25% z innych rejonów kraju.[8]

W Nowej Hucie istniały bowiem szczególnie sprzyjające warunki awansu dla pracowników pochodzenia „rolniczego". Zwłaszcza w początkowym okresie organizowania załogi huty i rozruchu poszczególnych obiektów przemysłowych kombinatu. Napływająca do Nowej Huty ludność wiejska wchodziła do produkcji przemysłowej bez przygotowania zawodowego. Proces przystosowania jej do prac produkcyjnych następował najczęściej dopiero w toku pracy zawodowej.[9]

Praca w dużym skupisku ludzkim, wzajemne poznanie się poszczególnych członków kolektywów produkcyjnych, wytworzone więzi współżycia i współpracy, uformowane zespoły przyzwyczajeń, nawyków i treści ideologicznych były niewątpliwie czynnikami integrującymi konglomerat niejednolitej (w sensie społecznym, zawodowym, kulturowym itp.) nowohuckiej społeczności ludzkiej.

---

[8] Por. W. Gąsior: *Studia nad napływem ludności oraz przemianami struktury demograficznej i społeczno-zawodowej Nowej Huty w latach 1950—1960,* Sprawozdania z posiedzeń Komisji Oddziału PAN w Krakowie, lipiec—grudzień 1963, Kraków 1963, ss. 466—467.

[9] Por. M. Dobrowolska: *Studia nad migracjami ludności w Polsce południowej,* Sprawozdanie z posiedzeń Komisji PAN — Oddział w Krakowie, styczeń—czerwiec 1964, Kraków 1964, s. 147.

W tabeli 12 zamieszczam dane charakteryzujące kształtowanie się liczby pracowników zatrudnionych w kombinacie metalurgicznym Huty im. Lenina w latach 1950—1964.

Liczby tej tabeli wskazują wyraźnie na fakt, że podobnie jak przy analizie rozwoju globalnej liczby ludności Nowej Huty, tak i w zakresie wzrostu zatrudnienia pracowników w kombinacie metalurgicznym Huty im. Lenina, można wyodrębnić dwa etapy rozwojowe. Etap pierwszy — obejmujący okres lat 1950—1954 i etap drugi — obejmujący lata 1954—1965.

Tab. 12. Rozwój liczby pracowników zatrudnionych w Hucie im. Lenina w latach 1950—1964

Développement du nombre des travailleurs employés dans la Fonderie Lénine de 1950 à 1964

Rok	Liczba osób	Przyrost	
		absolutny	względny
1950	465	—	—
1951	733	268	57,63
1952	1 790	1 057	144,20
1953	4 772	2 982	166,59
1954	9 201	4 429	92,81
1955	12 025	2 824	30,69
1956	16 089	4 064	33,80
1957	17 766	1 677	10,42
1958	18 792	1 026	5,78
1959	18 929	187	0,73
1960	18 002	— 927	— 4,90
1961	18 985	983	5,46
1962	19 258	273	1,44
1963	21 534	2 276	11,82
1964	22 461	927	4,30

Źródło: Stojak: *op. cit.*, s. 27, tab. 8 oraz obliczenia własne.

Pierwszy etap charakteryzuje się bardzo wysokim tempem wzrostu zatrudnienia, które łączyło się przede wszystkim z budową podstawowych obiektów produkcyjnych i oddawaniem ich do eksploatacji. W drugim natomiast etapie tempo wzrostu zatrudnienia stało się nieco powolniejsze. Łączyło się to głównie z pewnym zahamowaniem tempa rozbudowy samego kombinatu oraz porządkowaniem spraw zatrudnienia zgodnie z zasadami ekonomicznymi.

Należy bowiem powiedzieć, że w pierwszym okresie budowy H. im. L. na odcinku zatrudnienia występowały symptomy żywiołowości. Nie liczono się zbytnio z prawidłowym wykorzystywaniem siły roboczej na poszczególnych stanowiskach pracy. Nie troszczono się w należyty spo-

sób o wzrost wydajności pracy i efektywniejsze wykorzystywanie czasu pracy. Dopiero w drugim etapie przystąpiono do prawidłowego wykorzystywania siły roboczej i likwidowania nadwyżek w zatrudnieniu. W związku z tym wielu pracowników musiało zrezygnować z pracy w kombinacie metalurgicznym i przenieść się do innych zakładów.[10] Według badań poświęconych strukturze załogi Huty im. Lenina, które zostały przeprowadzone przez Komisję Socjologiczną przy Komitecie Fabrycznym Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Huty im. Lenina na początku 1964 r., ponad 89% zatrudnionych w kombinacie stanowili mężczyźni. Z tego około 66% stanowili pracownicy w klasie wieku 18—35 lat. W tym prawie 16%, to pracownicy, których wiek nie przekraczał 25 lat. Pracownicy w klasie wieku 25—35 lat stanowili około 50%. Przeciętny wiek pracowników kombinatu metalurgicznego H. im. L. wynosił 34 lata.

Gdy chodzi o zatrudnienie w poszczególnych jednostkach organizacyjnych, to w działach produkcyjnych przeważali pracownicy do 35 lat. Natomiast pracownicy w wieku powyżej 35 lat przeważali w działach o charakterze organizacyjnym.

W ogólnej liczbie zatrudnionych HiL udział kobiet był dość niski. Na 31 XII 1964 r. wynosił on około 11%, przy czym dała się zaobserwować duża nierównomierność zatrudnienia kobiet w poszczególnych jednostkach organizacyjnych kombinatu. Największy odsetek kobiet był zatrudniony na wydziałach charakteryzujących się łatwiejszymi warunkami pracy, a tylko nieznaczny procent kobiet pracował w jednostkach o trudniejszych warunkach pracy.[11]

Według stanu na 31 XII 1964 r. z ogólnej liczby zatrudnionych w Hucie im. Lenina 82,2% stanowili pracownicy z terenu dzielnicy Nowa Huta, 10,1% z Krakowa i najbliższej okolicy, a pozostałe 7,7% dojeżdżało z dalszych okolic Krakowa.

Należy zaznaczyć, że załoga HiL wykazywała znaczny stopień płynności. W ciągu tylko jednego 1964 r. HiL straciła 12% pracowników fizycznych czyli 1 941 osób. Z tej liczby tylko 10% odeszło wskutek rozwiązania stosunku pracy przez kombinat. Na własną prośbę 52,2%,

---

[10] W okresie rozruchu poszczególnych obiektów przemysłowych HiL zdarzały się wypadki jaskrawych rozbieżności między posiadanym przygotowaniem zawodowym poszczególnego robotnika, a wykonywanymi przez niego czynnościami. W miarę stabilizowania się warunków pracy w HiL zaczęły się zmieniać kryteria awansu zawodowego. Przy obsadzaniu stanowisk pracy zaczęto brać pod uwagę kwalifikacje i staż pracy w zawodzie. Zaczęto akcję weryfikacji, w wyniku której część pracowników z powodu braku kwalifikacji musiała przejść na niższe stanowiska lub opuścić zakład pracy.

[11] Por. Stojak: *op. cit.*, ss. 27—28.

a około 12% opuściło pracę samowolnie.[12] Stan liczebny załogi HiL nie jest wielkością stabilną, zresztą z konieczności nie może być taką, ponieważ sam kombinat przechodzi wciąż jeszcze stadia dynamicznego rozwoju.[13]

Dla celów porównawczych przytaczam liczby w tabeli 13, dotyczące zatrudnienia ludności Nowej Huty w gospodarce uspołecznionej wg stanu na koniec I kwartału 1964 r.

Sądzę, że w procesie stabilizacji załogi Huty im. Lenina bardzo poważną lub wręcz decydującą rolę odgrywało porządkowanie spraw

Tab. 13. Zatrudnienie ludności Nowej Huty w gospodarce uspołecznionej (Stan na 31 XII 1964 r.)
Emploi de la population à Nowa Huta dans l'économie socialisée (au 31 déc. 1964)

Wyszczególnienie	Liczba zatrudnionych	w tym:	
		mężczyzn	kobiet
Przemysł:	29 702	24 680	5 022
a) hutniczy	24 893	21 644	3 249
b) materiałów budowlanych	2 186	1 741	445
c) tytoniowy	2 623	1 295	1 328
Budownictwo	14 708	12 833	1 875
Gospodarka komunalna	1 756	1 141	615
Handel	1 130	400	730
Rzemiosło	2 561	1 089	1 472
Oświata	1 285	403	882
Kultura	92	52	40
Służba zdrowia	2 413	1 687	726
Łączność	304	134	170
Administracja	658	245	413
Inne resorty	5 741	4 931	1 819
Razem	61 350	47 595	13 755

Źródło: Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej w Nowej Hucie.

[12] Por. A. Strońska: *Kraków nie chce Nowej Huty*, „Polityka" 1965, nr 47, s. 4.

[13] W obecnej chwili HiL produkuje 3,8 mln ton stali. Jej docelowa produkcja w latach osiemdziesiątych ma wynieść 7,5–8,5 mln ton stali. Dlatego też HiL znajduje się w stadium nieustannego rozwoju. Średnioroczne tempo inwestycji pochłania dwa miliardy złotych. Aż do r. 1977, tj. do czasu kiedy produkcja HiL osiągnie planowany pułap, nie przewiduje się osłabienia tego tempa inwestycji. Oznacza to, że do czasu osiągnięcia przez HiL pełnej dojrzałości, dalsze inwestycje przeznaczone na jej rozbudowę wyniosą około 28 mld złotych. Warto dodać, że HiL od szeregu lat spłaca te inwestycje. Zysk z jednego tylko 1966 r. wyniósł 2 430 mln złotych. Por. P. Janicki: *Kolos wszedł w fazę dojrzałości*, „Życie Literackie" 1967, nr 829, s. 3.

mieszkaniowych. Mieszkanie wiąże w sposób istotny ludność migrującą z zakładem pracy i nowym środowiskiem. Mieszkanie stwarza trwałe materialne więzy człowieka ze środowiskiem.

W początkowym okresie istnienia Nowej Huty sprawy zakwaterowania ludności pozostawiały wiele do życzenia. Szczególnie trudne warunki bytowania miała ludność zamieszkała w hotelach robotniczych, zwłaszcza rodziny obarczone dziećmi.

W końcu 1954 r. w hotelach Nowej Huty mieszkało np. 444 matek mających przy sobie kilkaset dzieci. W tym samym okresie w hotelach mieszkało 427 rozdzielonych małżeństw z dziećmi (z czego 75% stanowiły małżeństwa zawarte już w Nowej Hucie). W początkowym bowiem okresie z priorytetu przy rozdziale nowowybudowanych mieszkań korzystali w głównej mierze specjaliści i fachowcy kombinatu. W czasie organizowania załogi dla HiL, zwerbowani fachowcy ze starego hutnictwa byli wyraźnie uprzywilejowani, zarówno w zakresie awansów, jak i mieszkań, w stosunku do tych robotników, którzy nie pracowali dotychczas w hutnictwie. Fachowcy ci stanowili główny trzon załogi hutniczej nowohuckiego kombinatu metalurgicznego.[14]

W początkowym okresie powstawania Nowej Huty szybki wzrost rozbudowy kombinatu metalurgicznego i związana z nim migracja zarobkowa nie znalazły dostatecznego odzwierciedlenia w programie budownictwa mieszkaniowego. Plan budownictwa mieszkaniowego nie był dostosowany do tempa rozwoju Nowej Huty. Dołączała się do tego daleko posunięta nierytmiczność wykonywania planów i pewna anarchia w rozdziale pomieszczeń mieszkalnych. Tak np. w 1952 r. plan budownictwa mieszkaniowego na terenie Nowej Huty wykonano tylko w 56%, zaś w latach 1954 i 1955 odpowiednio w 86% i 81%. Właściwie dopiero od r. 1954 przystąpiono do porządkowania spraw mieszkaniowych. Od tego czasu w znacznie większym niż dotąd stopniu zaczęto obdzielać mieszkaniami kadry pracownicze Nowej Huty, wśród nich przede wszystkim małżeństwa robotnicze zamieszkałe okresowo w nowohuckich hotelach.

W tabeli 14 zamieszczam liczby dające pogląd o kształtowaniu się liczby ludności i substancji majątkowej dzielnicy Nowa Huta w postaci izb mieszkalnych. Dla porównania w tabeli tej podane zostały również roczne przydziały izb mieszkalnych dla ludności Nowej Huty, a w tym dla załogi HiL. W ostatnich kolumnach tabeli znajdują się liczby wskaźnikowe, obrazujące dynamikę liczby ludności i liczby izb mieszkalnych świadczonych na rzecz dzielnicy Nowa Huta. Liczby tej tabeli dają możli-

---

[14] Por. Matejko: *op. cit.*, s. 155.

wość wszechstronniejszej orientacji w zakresie rozwoju ludności i wzrostu izb mieszkalnych w dzielnicy Nowa Huta w latach 1950—1965.

Na zakończenie poświęcić pragnę kilka uwag problemowi obecnego zakwaterowania ludności Nowej Huty. Pod koniec badanego okresu, tj. na 31 XII 1965 r. stan zakwaterowania ludności Nowej Huty przed-

Tab. 14. Rozwój liczby ludności i liczby izb mieszkalnych w Nowej Hucie w latach 1950—1965

Développment du nombre de la population et du celui des pièces d'habitation à Nowa Huta de 1950 à 1965

Rok	Liczba ludności		Izby mieszkalne		Roczny przyrost		Wskaźnik dynamiki			
							ludności		izb	
	ogółem	stałej	ogółem	w tym: H i L	NH	HIL	ogółem	stałej	NH	H i L
1950	18846	13085	2596	—	2596	—	100,00	100,00	100,00	—
1951	30900	14034	9775	829	7179	829	163,40	107,25	376,54	100,00
1952	56931	22869	13557	2370	3782	1541	302,02	174,77	522,23	285,89
1953	57246	31122	20723	5775	7166	3405	303,76	237,84	798,27	696,62
1954	74832	40170	28720	11336	7997	5561	397,97	306,99	1106,32	1367,43
1955	82212	62336	35887	16581	7167	5245	436,23	476,39	1382,40	2000,12
1956	90186	68535	41106	19656	5219	3075	478,54	523,77	1583,44	2371,05
1957	94789	74737	44931	22106	3825	2450	502,97	571,17	1730,78	2666,58
1958	86450	79491	47511	23281	2580	1175	458,72	607,50	1830,16	2808,32
1959	98073	87887	49733	24406	2222	1125	520,39	671,66	1915,75	2944,03
1960	101087	91704	52724	26356	2991	1950	563,84	700,83	2030,97	3179,25
1961	107222	92984	56954	29204	4230	2848	568,94	710,62	2193,91	3522,80
1962	111516	95587	61268	33261	4314	4057	591,72	730,51	2360,09	4012,18
1963	115533	100509	65416	36600	4148	3339	613,04	768,12	3219,88	4414,96
1964	122474	105761	69633	39920	4217	3390	649,87	808,26	2682,32	4823,88
1965	129217	110117	73782	43290	4149	3300	685,65	841,55	2842,14	5221,95

Znaczenie symboli: NH — Nowa Huta jako całość; HiL — Huta im. Lenina.
Źródło: Obliczenia własne w oparciu o materiały liczbowe Miejskiej Komisji Planowania Gospodarczego w Krakowie.

stawiał się następująco: 85,78% ludności (110 836 osób) zajmowało mieszkania rodzinne, 12,62% ludności (16 309 osób) zajmowało pomieszczenia w hotelach, 1,38% ludności (1 784 osób) zajmowało pomieszczenia w internatach, 0,22% ludności (288 osób) zajmowało pomieszczenia w szkołach, przedszkolach, przychodniach lekarskich i innych budynkach.

Szczegółowe dane o zakwaterowaniu ludności Nowej Huty z podziałem na płeć i charakter pobytu zawiera tab. 15. Z liczb tej tabeli wynika, że ponad 96% kobiet zajmowało pomieszczenia w domach mieszkalnych, a jedynie niecałe 3% mieszkało w hotelach. Jeśli natomiast

chodzi o mężczyzn, to ponad 1/5 ich liczby zajmowała pomieszczenia hotelowe. Na ogólną liczbę mężczyzn mieszkających w hotelach (14 565 osób) 86,61% stanowili mężczyźni, zameldowani w Nowej Hucie na pobyt okresowy, a jedynie 13,39% mężczyzn zameldowanych było na pobyt stały. Wręcz przeciwnie miała się sytuacja z kobietami mieszkającymi w hotelach pracowniczych. Na ogólną ich liczbę 1 744 osoby 61,87% było zameldowanych na pobyt stały, a 38,13% na pobyt okresowy.

Tab. 15. Zakwaterowanie ludności Nowej Huty wg stanu na 31 XII 1965 r.
Installation de la population à Nowa Huta au 31 déc. 1965

Wyszczególnienie	Domy mieszkalne	Hotele robotnicze	Internaty szkolne	Inne
Ludność ogółem				
a) mężczyźni	54 230	14 565	1 348	187
b) kobiety	56 606	1 744	436	101
Razem	110 836	16 309	1 784	2888
Pobyt stały				
a) mężczyźni	52 482	1 950	101	153
b) kobiety	54 157	1 079	101	94
Razem	109 639	3 029	202	247
Pobyt okresowy				
a) mężczyźni	1 748	12 615	247	34
b) kobiety	2 449	655	335	7
Razem	4 197	13 270	1 582	41

Źródło: Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej w Nowej Hucie.

Ponad 3/4 załogi HiL pozostaje w związkach małżeńskich i wychowuje dzieci. Większość potomstwa to dzieci i młodzież szkolna. Pewna część potomstwa weszła już w wiek produkcyjny i pracuje zawodowo, nierzadko w HiL. Są to już ludzie dorośli, w większości wychowani w Nowej Hucie, którzy pozakładali własne rodziny i mieszkają oddzielnie. Jedynie około 5% pracowników HiL pozostających w związkach małżeńskich nie posiada dzieci.

Pracownicy pozostający w stanie wolnym należą do najmłodszej grupy zatrudnionych. Związki małżeńskie zawiera się tu z reguły dopiero po zdobyciu zawodu i zapewnieniu materialnych warunków rodzinie.[15]

---

[15] Por. Stojak: *op. cit.*, s. 28.

Z powyższych rozważań wynika, że zdecydowana większość załogi HiL żyje w warunkach ustabilizowanych, co niewątpliwie wpływa na utrwalenie więzi z zakładem pracy.

7. WNIOSKI

1. Formowanie struktury ludności Nowej Huty pod względem płci odbywało się pod przemożnym wpływem czynnika migracji wewnętrznej. Ruchy mechaniczne ludności wywoływały tu większe skutki, niż czynniki biologiczne. Uwidoczniło się to przede wszystkim w dużej przewadze liczebnej mężczyzn nad kobietami. W tym zakresie decydującą była strukturotwórcza funkcja nowohuckiego kombinatu metalurgicznego. Duże bowiem agregaty przemysłowe pobudzają ruchy migracyjne typu zarobkowego, które z reguły niosą na swej fali imigrantów z wyraźną przewagą mężczyzn.

2. Szczególną labilność w zakresie wzajemnych relacji pomiędzy liczbą kobiet i mężczyzn wykazuje ludność wiążąca się pobytem sezonowym z terenami uprzemysławianymi. Ludność sezonowo migrująca na te tereny jest wrażliwym barometrem, bardzo żywo reagującym na zmiany, dokonujące się na miejscowym rynku pracy, oraz precyzyjnie rejestrującym te zmiany w poszczególnych etapach uprzemysławiania.

3. Najbardziej charakterystyczną cechą stosunków demograficznych terenów uprzemysławianych jest młodość biologiczna tworzącej się na nich społeczności ludzkiej, wynikająca głównie ze specyficznego układu tej ludności pod względem wieku. Wśród imigrantów przeważają ludzie młodzi, którzy umacniają przede wszystkim środkowe klasy piramidy wieku.

4. Wyjątkowo korzystny układ stosunków demograficznych dużych agregatów przemysłowych jest właściwy tylko dla etapu ich rozbudowy i początkowych okresów rozruchu produkcyjnego. W tych okresach następuje bowiem największe nasilenie procesów migracyjnych, które przyspieszają rytm procesów demograficznych i korzystnie modernizują ich strukturę.

5. Rola migracji ekonomicznej jako czynnika korzystnie kształtującego strukturę stosunków demograficznych na terenach uprzemysławianych należy do rzędu zjawisk przejściowych. Migracja ekonomiczna tak długo oddziałowuje korzystnie na strukturę demograficzną, jak długo procesy migracyjne odbywają się w dużej skali. Z chwilą, gdy słabną i odbywają się w małym formacie, kształtowanie się stosunków demograficznych przechodzi na dziedzinę biologiczną. W takiej sytuacji musi nieuchronnie nastąpić proces pogarszania się struktury stosunków demograficznych na terenach uprzemysławianych.

BIBLIOGRAFIA

1. Dobrowolski K.: *Przeobrażenia świadomości społecznej ludności chłopskiej w południowej Małopolsce po drugiej wojnie światowej*, Warszawa 1965.
2. Dobrowolska M.: *Studia nad migracjami ludności w Polsce południowej*, Sprawozdania z posiedzeń Komisji PAN — Oddział w Krakowie, styczeń—czerwiec 1964, Kraków 1964.
3. Gołaszewski T.: *Kronika Nowej Huty*, Kraków 1955.
4. Gąsior W.: *Studia nad napływem ludności oraz przemianami struktury demograficznej i społeczno-zawodowej Nowej Huty w latach 1950—1960*, Sprawozdania z posiedzeń Komisji PAN Oddział w Krakowie, lipiec—grudzień 1963, Kraków 1963.
5. Kwiecień W.: *Zjawiska demograficzne Nowej Huty w latach 1950—1960*, „Przegląd Statystyczny" 1962, z. 1.
6. Kwiecień W.: *Stan i dynamika stosunków demograficznych miasta Krakowa ze szczególnym uwzględnieniem Nowej Huty w latach 1955—1960*, „Zeszyty Naukowe WSE w Krakowie" 1962, nr 19.
7. Kwiecień W.: *Struktura ludności miasta Krakowa pod względem płci i wieku ze szczególnym uwzględnieniem Nowej Huty*, „Zeszyty Naukowe WSE w Krakowie" 1962, nr 19.
8. Kwiecień W.: *Ludność Nowej Huty w świetle badań statystycznych*, Sprawozdania z posiedzeń Komisji PAN — Oddział w Krakowie, lipiec—grudzień 1966, Kraków 1966.
9. Matejko A.: *Struktura ludności Nowej Huty*, „Przegląd Statystyczny" 1956, z. 2.
10. Stojak A.: *Studia nad załogą Huty im. Lenina*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967.

РЕЗЮМЕ

Основной задачей настоящей работы было изучение влияния внутренней миграции (происходящей в заработных целях) на структуру демографических отношений в развивающихся промышленных районах. На примере населения Новой Гуты автор показал, что экономическая миграция, являясь основным источником и наиболее активным фактором в формировании демографических отношений, отодвигает на задний план роль биологического фактора при создании демографических явлений в развивающихся промышленных районах. Автором установлено, что исключительно благоприятная демографическая структура в развивающихся промышленных районах является правильной только на этапе строительства и пуска больших промышленных объектов. От времени ослабления экономической миграции формирование демографических отношений переходит в биологическую область, а их структура подвергается систематическому ухудшению.

RÉSUMÉ

Le but principal de ce travail était la présentation de l'influence que les migrations interns ayant pour but la recherche du travail exercent sur la structure des relations démographiques dans les régions en train d'industrialisation. Se fondant sur l'exemple de la population de Nowa Huta l'auteur a démontré que les migrations économiques sont la source essentielle et le facteur le plus actif de la formation des relations démographiques et qu'elles écartent au plan secondaire le rôle du facteur bioolgique dans la formation des phénomènes concernant la population sur les terrains en question. En plus, il a établi que la structure des relations se rapportant à la population de ces terrains, exceptionnellement favorable, est propre uniquement pour l'étape d'agrandissement et de mise en marche de grands établissements industriels. Dès le moment de l'affaiblissement des processus de migration économique, la formation des relations démographiques intéresse le domaine biologique et leur structure subit un empirement systématique.

Papier druk. sat. III kl. 80 g	Format 70 × 100	Druku str. 38+2 zał.
Annales UMCS Lublin 1969	Lub. Zakł. Graf. Lublin, Unicka 4	Zam. 2813. 7.VIII.69
700+50 egz. Z-3	Manuskrypt otrzymano 7.VIII.69	Data ukończenia 15.III.70